

Maria Biolik

Zapożyczenia z języka niemieckiego w tekstach stylizowanych na gwarrę warminrką : na podstawie felietonów drukowanych w "Gazecie Olsztyńskiej" w latach 1925-1939

Prace Językoznawcze 2, 5-33

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ARTYKUŁY

Maria Biolik
Olsztyn

**Zapożyczenia z języka niemieckiego w tekstach stylizowanych
na gwarę warmińską
(na podstawie felietonów drukowanych w „Gazecie Olsztyńskiej”
w latach 1925–1939)**

**Les emprunts de l'allemand dans les textes stylisés au patois de Warmia
(selon les feuillets publiés à „Gazeta Olsztyńska” dans les années 1925–1939)**

Dans mon article, je présente les mots empruntés à la langue allemande, que j'ai extraits des textes stylisés *Kuba z pod Wartemborka gada* et *Gotlib z pod Jańsborka sławny politykier z Mazur gada* en patois de Warmia. Les textes ci-dessus avaient été publiés à „Gazeta Olsztyńska” (1925–1939) en forme des lettres adressées à „Gazeta” et écrites par soit disant un valet de ferme de Łapki près de Wartembork (aujourd'hui Barczewo) et par un paysan habitant près de Jańsbork (aujourd'hui Pisz). De nombreux emprunts de l'allemand caractérisaient aussi bien la langue parlée des habitants de Warmia et Mazury que l'écrit. Les mots que j'ai présentés ne sont pas homogènes quant au degré de leur adaptation au polonais parlé dans la région de Warmia.

W okresie międzywojennym dialekt warmiński podlegał silnym wpływom leksykalnym języka niemieckiego. Było to spowodowane powszechnym bilingwizmem Warmiaków i Mazurów, którzy w domach rodzinnych mówili najczęściej gwarą, a w szkołach, urzędach i wojsku używali języka niemieckiego. Pomimo że oddziaływanie języka niemieckiego na gwarę warmińską nie zmieniło polskiego charakteru tej gwary¹, to była ona nasycona leksyką niemiecką. Występowały w niej zasymilowane germanizmy, pochodzące jeszcze z okresów dawniejszych oddziaływań języka niemieckiego na język polski² oraz zapożyczenia późniejsze, które przeniknęły do dialektu warmińskiego w okresie przynależności tych ziem do państwa niemieckiego. Dialekty byłych Prus Wschodnich spośród innych gwar polskich wyróżniały zwłaszcza leksemy niemieckie zapożyczone w drugiej połowie XIX i w początkach XX w. Zapozyczenia te cechowały żywy język Warmiaków

¹ Por. I. Judycka: *Typy zapożyczeń niemieckich w gwarach Warmii i Mazur*. „Poradnik Językowy”, 1954, z. 8 (115), s. 1–12, tu s. 2.

² Por. J. Kuryłowicz: *Związki językowe słowiańsko-germańskie*. [W:] *Studia językoznawcze. Wybór prac opublikowanych w języku polskim*. Warszawa 1987, s. 398–413.

i Mazurów³, występowały też w języku pisany, zwłaszcza w tekstach artykułów i felietonów prasowych, stylizowanych na gwara warmińską. Do tego typu tekstów należą drukowane w „Gazecie Olsztyńskiej” w latach 1925–1939 felietony *Kuba spod Wartemborka gada*⁴ i *Gotlib z pod Jańsborka sławny politykier z Mazur gada do czytelników „Gazety Olsztyńskiej”*. „Gazeta Olsztyńska” była przeznaczona dla Warmiaków i Mazurów mówiących językiem polskim. Felietony pisane w formie listów do gazety przez wiejskiego parobka Kubę spod Wartemborka i chłopca Gotliba spod Jańsborka były bliskie mieszkańcom tych ziem. Były pisane językiem, jakim mówili Warmiaci i Mazurzy, por. np. fragment: *Fejn jich tu noju przyzitali, bo mniamniecka hefllichkeit jest beriemt a potem byli toni neutral, a to tu noju gwałt znaczy* (GO 22, 1925)⁵; *Dlaczego August ausgerechnet wybroł sobie takie szpetne, abo móziąc po dyplomacku, profanujące nazwy, nie ziem* (GO 36, 1938).

Część wyrazów zapożyczonych z języka niemieckiego⁶, które występują w felietonach drukowanych w przedwojennej „Gazecie Olsztyńskiej”, nie została poświadczona w żadnym słowniku gwarowym opisującym leksykę warmińską⁷.

³ Por. wyrazy zapożyczone z języka niemieckiego w *Słowniku gwar Ostródzkiego Warmii i Mazur*. Pod red. Z. Stamirowskiej i H. Perzowej. T. I. (A–Ć), t. II. (D–G), t. III. (H–K). Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987–1993, wydawany przez Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, opracowany przez zespół pracowników Pracowni Słownika Gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur Zakładu Językoznawstwa PAN w Warszawie (dalej: SGOWiM) oraz prace wydane w serii „Studia Warmińsko-Mazurskie”: T. I J. Siatkowski: *Słownictwo Warmii i Mazur. Budownictwo i obróbka drewna*. Wrocław 1958; T. II J. Symoni-Sułkowska: *Słownictwo Warmii i Mazur. Transport i komunikacja*. Wrocław 1958; T. III H. Horodyska: *Słownictwo Warmii i Mazur. Hodowla*. Wrocław 1959; T. IV B. Mocarska-Falińska: *Słownictwo Warmii i Mazur. Uprawa i obróbka lnu*. Wrocław 1959; T. V E. Jurkowska, I. Łapiński, M. Szymczak: *Słownictwo Warmii i Mazur. Stopnie pokrewieństwa. Życie społeczne i zawody*. Wrocław 1959; T. VI W. Kupiszewski, Z. Węgiełek-Januszczyńska: *Słownictwo Warmii i Mazur. Astronomia ludowa. Miary czasu i meteorologia*. Wrocław 1959; T. VII A. Basara, J. Basara, J. Wójtowicz, H. Zduńska: *Studia fonetyczne z Warmii i Mazur. I. Konsonantyzm*. Wrocław 1959; T. VIII H. Bień-Bielska: *Słownictwo Warmii i Mazur. Wierzenia i obrzędy*. Wrocław 1959; T. IX I. Judycka: *Słownictwo z zakresu uprawy roli w gwarach Pomorza mazowieckiego. Stan obecny, historia i związki z terenami przyległymi*. Wrocław 1961; T. X A. Mocarska-Kowalska: *Słownictwo Warmii i Mazur. Rybołówstwo*. Wrocław 1963; T. XI S. Dubisz: *Nazwy roślin w gwarach ostródzko-warmińsko-mazurskich*. Wrocław 1977; T. XII D. Barska-Antos: *Słownictwo Warmii i Mazur. Odeży*. Wrocław 1980 oraz por. B. Falińska: *Badania dialektologiczne pod kierunkiem Profesora Witolda Doroszewskiego*. [W:] *Tradycje badań dialektologicznych w Polsce*. Olsztyn 1997, s. 23–26.

⁴ Por. teksty drukowane w „Gazecie Olsztyńskiej” oraz ich wybór: *Kuba spod Wartemborka gada. Felietony Seweryna Pieniężnego drukowane w „Gazecie Olsztyńskiej”*. Wstęp i opracowanie Jan Chłosta. Olsztyn 1989. W wyborze zamieszczono 15 felietonów. Felietony *Gotlib z pod Jańsborka sławny politykier z Mazur gada do czytelników „Gazety Olsztyńskiej”* pisał Kazimierz Jaroszyk, współpracownik Seweryna Pieniężnego.

⁵ Skrót oznacza „Gazeta Olsztyńska”, numer i rok.

⁶ Termin „zapożyczenie” jest używany w znaczeniu tradycyjnym. Jest nim wyraz przejęty z języka niemieckiego w mniejszym lub większym stopniu przyswojony do gwary warmińskiej, por. inne zagadnienia teoretyczne: A. Karaszewicz-Mazur: *Zapożyczenia leksykalne ze źródła niemieckiego w współczesnej polszczyźnie*. Wrocław 1988.

⁷ Por. SGOWiM. Autorki tomu I tego słownika (s. 66) wśród źródeł wymieniają tylko dwa roczniki „Gazety Olsztyńskiej” — rocznik XV (1923) i XXIX (1938). Zob. też W. Steffen: *Słownik warmiński*. Wrocław 1984 (dalej Steffen i numer strony).

Słownik wyrazów

abbautować 'zredukować', por. niem. *Abbau* 'redukcja personelu': *A mogłby nam właściwie być wdzięczny, bo gdyby nie Gazeta, ja i pan redaktor, toby Makska dawno zredukowano, albo abbautowano* (GO 192, 1928)

abonować, niem. *abonnieren* 'prenumerować': *A wy Szanowni Czytelnicy abonujcie naszą Gazetę* (GO 256, 1927)

absztymunk 'plebiscyt, głosowanie', niem. *Abstimmung*: *Ojczulkwie miasta chcieli bodaj się już zgodzić, ale jeden pan, którym nazwano ulicę przed budującym się dekmalem absztymunkowym...* (GO 150, 1928); *Tak samo pomnik absztymunkowy, w którym napisano „Wir bleiben deutsch”* (GO 150, 1928); ... *i wstawić w panoptykum plebiscytowem, tak jak pan gehajmrat von Jerin to zrobił z pałkami, któremi my bić mieliśmy biednych zakhaterów niemieckich podczas absztymunku* (GO 263, 1927); (por. SGOWiM I 111), por. gw. *absztymować* 'głosować, oddawać głos w plebiscycie lub referendum' i *absztymung* 'plebiscyt, głosowanie' (Steffen 1)

absztymunkowy 'plebiscytowy', por. *abstimmen* 'głosować, oddawać głos w plebiscycie': *...który w Olsztynie odegrać mają podczas jubileuszu absztymunkowego* (GO 141, 1928)

abwinkować 'odmówić', niem. *abwinken* 'dawać ręką znak odmowy, dezaprobaty': *Ale jo abwinkowałem i móziutem, że jo nie wstąpsia, bo jestem Polokam* (GO 88, 1933)

agentator 'agitor', niem. *Agitator*: *Ustuchał mnie, lecz wtenczas ów handlarz, mnie się zdaje, że to był agentator...* (GO 41, 1929); *...czy to czasem nie je taki zakapturzony agentator łód hajmatdienstu i chce zrobić na mnie atentat zatruto brandulo* (GO 211, 1925)

agwentarz 'inwentarz', niem. *Inventar*, łac. *inventarium*: *Gospodyni tokropne prazi mi kazanie, jek sia mom gospodarzyć, jek napaść agwentarz, żeby sia nie tupsić...* (GO 102, 1931), por. gw. *adwentarz* 'inwentarz' i *agwentarz* 'majątek ruchomy, inwentarz' (Steffen 2)

ajgentlich, ajgetlich 'właściwie', niem. *eigentlich*: *A potam, co to ajgentlich bandzie za sekretorka* (GO 259, 1933); *To co ty sobzie ajgetlich myślisz?* (GO 197, 1937)

ajsbana 'golonka, noga wieprzowa', niem. *Eisbein*: *...potam kawoł szynki, ajsbajny z kapusto i zupy grochowej* (GO 132, 1925)

altomobil 'auto, samochód', niem. *Automobil*: *...i pojechali w attomobilu* (GO 22, 1925)

ansztrengować 'wysilać się' niem. *anstrengen*: *Ansztrengujta sia jeno troszeczka, bo psieczone gotombki nie wlatujo samo do gombki* (GO 197, 1937)

anunek, niem. *ahnungslos, ahnungsvoll* ‘pełen przeczuć, podejrzeń’: *Co to tero so za truzie to ni mota żodnego anunku* (GO 73, 1933)

aprel ‘kwiecień’, niem. *April*: *...że to dziś mowa psierszego aprela?* (GO 81, 1939); *Ale że do psierszego aprela jeszcze długo, luzierzyć musiołem* (GO 18, 1939)

apsztymungsfest ‘rocznica plebiscytu’: *Jak członka pochowają, to prowadzą go ze starą faną, bo nowej jest za szkoda, ale na apsztymungsfest, kajzersgeburstag i na festy karmazynów wywlekli nową* (GO 162, 1928); *Jak to już wieta, napisac Wam obiecałem o tym apsztymungsfescie, co to się odbył w niedzielę w mieście Olsztynie* (GO 162, 1928)

atentat ‘zamach’, niem. *Attentat*: *...czy to czasem nie je taki zakapturzony agentator łod hajmatdienstu i chce zrobzić na mnie atentat zatruto brandulo* (GO 211, 1925)

ausgekluczet ‘wykluczone’, niem. *ausgeschlossen*: *Ausgekluczet, panie redaktor, tak bez wciurkiego jo sia za to nie godza* (GO 259, 1933) (druga część złożenia jest słowiańska)

bach, niem. por. *Backfisch* ‘podłotek’: *Zauważyłem pomiędzy ostatnimi dużo szykownych bachów, którym pewnie się też udałem, bo przewracały do mnie ślipki* (GO 192, 1928)

bad, bady ‘kąpielisko, uzdrowisko’, niem. *Bad*: *Kilka chorych już tuciekło z tego szpitala, drudzy sia do tego szykują, a reszta pewnie pojedzie do badów lub na gody do domu* (GO 259, 1933), por. gw. *bada* ‘kąpiel’ (SGOWiM I 142), *bady* ‘uzdrowisko, pobyt w uzdrowisku’ (Steffen 4)

bana ‘kolej’, niem. *Bahn*: *Ale i tego nie zrobził, jeno móził, że bana nie ziedziata, że tyle ludzi na Kongres pojedzie* (GO 67, 1938); *...w południe zjechałem baną do Olsztyna* (GO 162, 1928), por. gw. *bana* ‘kolej żelazna’ (Steffen 4; por. SGOWiM I 149)

banof (na banosie) ‘dworzec’, niem. *Banhof*: *Kto Waju skusił, panie redaktorze, iść tam gdzieś do małego banofu lub też na Rynek Remontowy?* (GO 41, 1929); *W oznaczonym czasie stawilem się na banofie* (GO 51, 1928); *Na kongres pojechałim tak: kupsilim sobzie na banosie w Łolstynie bibliety tam i nazot, żeby być zycher...* (GO 67, 1938); por. gw. *banhof* ‘dworzec’ (SGOWiM I 150) i *banóf* ‘dworzec kolejowy’ (Steffen 5). Forma *na banosie* powstała na skutek asynchronicznej wymowy palatalnej głoski *f*, wymawianej jako *ś*, zapisywanej *si*, por. *Jondorsie, łosieruje, natraśi*⁸.

beamter, beamber ‘urzędnik’, niem. *Beamte*: *Znaczy sia to: oprócz optacania podatków i służby w wojsku – zostać beamtrem a choćby ministram, jek ma łepok po temu, dostać paszport zagraniczny, prawo do kupsienia roli, do posyłania dzieci do*

⁸ Por. M. Biolik: *Fonetyczne wykładniki stylizacji gwarowej w felietonach S. Pięniężnego „Kuba spod Wariemborka gada”*. „Prace Językoznawcze” I. UWM, 1999, s. 7–16.

szkoły swoji i tak dali (GO 76, 1938); ...o *gehaltach* dużych, które różne *beamtry* pobzerają i które im redaktory i inne nacjonalisty w krajstagu pochwalili (GO 260, 1925); *Ale nie tylko te duże beamtry nałuczili się furać*, czyli *fliegen*, co i z małami jado co się tylko kurzy (GO 73, 1933); ...to wszystkie *beambry* zleco się i patrz na ciebie jekbyś spot z *mniesiąca* (GO 22, 1925); por. *beamter* 'ts' (SGOWiM I 161)

belan 'ktoś ważny, bogacz', niem. *Belang* 'znaczenie, ważność': *Jeżeli taki belan chce sobie oglądać dajcze kultur przez brele w rurkach na basych nogach frejlinów, to niech sobie jedzie do Królewca albo do Berlina* (GO 260, 1925), por. gw. *belon*, pogard. 'brzuszysko; bogacz; kułak' (Steffen 6)

bera, nom. pl. *bery* 'rady', niem. *beraten* 'radzić, udzielać komuś rady': *Dostał też bery za moje łostatnie godanie to mojam przyjocielu Francu, to też wziół wdowa* (GO 296, 1937)

berycht 'raport, sprawozdanie', niem. *Bericht*: *A może byś bracie złoty napisoł jeszcze ros twój berycht z rejzy, poprosza pona redaktora, żeby ci ze trzy marki zapłacił* (GO 36, 1938)

bibliet 'bilet kolejowy', niem. *Billett*, pol. *bilet*, franc. *billet*: *Na kongres pojechalim tak: kupsilim sobie na banosie w Łolstynie bibliety tam i nazot* (GO 67, 1938), por. gw. *bilget*, *bilgyt* 'bilet kolejowy lub tramwajowy, bilet wstępu na imprezę' (Steffen 7)

bildowany 'wykształcony, rozwinięty', niem. *bilden* 'kształtować, formować, wykształcić się': ...*za ja też jestem trochę bildowany a o francusczyźnie czy angielszczyźnie to ci wcale gadać nie będę...* (GO 257, 1928)

bina 'scena', niem. *Bühne*: *Każdy siedziół mocno wygodnie i dobrze mók patrzeć na bina, na chłórny stojało Redło srebrzeste na jakie dziesiańc metrów wysokie* (GO 67, 1938)

bindfoda 'sznurek, szpagat', niem. *Bindfaden*: *Wystrojułem się jek na wizyta do jekiego ministra (...) i na czorny bindfodzie przyziesiułem sobie szkiełka na jeno toko co się nazywo „monokel”* (GO 81, 1939)

blajfeder, bleifeder, blejfeder 'otówek' niem. *Bleifeder*: *Siedzi sobie taki klapiczkarz czeski w lantraturze i łobgryzuje swój blajfeder abo halter...* (GO 76, 1938); ... *jek łostrzuł blajfeder na łostrzy artykuł* (GO 18, 1939); *Morowy to je chłop, też kawaler jek jo, jeno bracie kochany, ty mosz za łostre psióro abo blajfeder* (GO 36, 1938); *Jek zwonek przy drzwierzach zadzwonił, to gospodyni chućko łobspiała gamba mąkó, a lepy pomalowała czerwonom bleifedram, potam łotworzuła drzwierze i wprowadziła gościa do moji jizby* (GO 156, 1939); por. gw. *blejfeder*, też *blejsztyft* 'otówek' (Steffen 8; SGOWiM I 187)

blat 'gazeta', **blacik** 'gazetka' niem. *Blatt* 'gazeta': *Pewnie dostał dobrze w łapa, że mók dać wydrukować te blaciki i dać je rozdawać przez szulmistrzów*

(GO 1, 1925); *Błaty mniemieckie jak by były topentane, zawsze psiszto to szkołach tak, jakby cały Vaterland mniotł się jutro zawalić* (GO 102, 1931)

brele ‘okulary’, niem. *Brille*: *Jeżeli taki belan chce sobie oglądać dajcze kultur przez brele w rurkach na basych nogach frejlinów, to niech sobie jedzie do Królewca albo do Berlina* (GO 260, 1925); *Poznata mnie po ciemnych, błyszczących jak u kota oczach, brelach i dystynkcji dyplomatycznej* (GO 263, 1927); por. gw. *brele* ‘okulary’ (Steffen 10)

bruderszaft ‘braterstwo, pić z kimś na znak przyjaźni’, niem. *Brüderschaft*: *Jek się kumple trasio w restoracji tych wysokich domów, to wezmo jednego na zgoda i psijo bruderszaft* (GO 22, 1925), por. *bruderszaft* ‘ceremonia poprzedzająca mówienie sobie po imieniu’ (Karszniewicz-Mazur 127)

brukować ‘potrzebować’, niem. *brauchen* ‘używać’: *Bo już zawsze tak było, że siójsiat siójsiada brukuje* (GO 259, 1933); *...i nie bandzieta brukowali ani mniemieckich ani tacińskich śpiewów. A siostry nie bando brukowały mniamiczy naszych dzieci bo żodnych nie bandzie* (GO 22, 1925); *Toć jo tamój nie brukują wystampować w łobronie Polski* (GO110, 1939); *...żeby nicht nie brukował się skarżyć* (GO 79, 1938)

brutka ‘narzeczona, panna, oblubienica’, niem. *Braut*: *...a gdybym poszet na wojna toby brutka to mnie zorgowała* (GO 81, 1939)

brutkan ‘narzeczony, pan młody, oblubieniec’, niem. *Brutigam*: *A mianowicie wy białki i frejlenki zorgujta o to, ażeby waju brutkany i mężowie gazetę zapisali* (GO 263, 1927)

bryftregier ‘listonosz’, niem. *Briefträger*: *...jako podarek nie tylko zupełnie za darmo, ale przyniesie go jeszcze pan bryftregier w dom* (GO 245, 1928)

bubikopy, niem. *Bubikopf* ‘fryzura chłopięca’, por. *Bube* ‘chłopak, łobuz’: *...bardzo duża panienek i dziełatek z bubikopami* (GO 274, 1927)

buksy ‘spodnie’, dniem. gw. *bukse*: *Potrasili też postać pomnik na pamniotka dostanio przed czterdziestu laty po buksach i zaprowadzili w swoich kwaterach w Adui szwatło elektryczne* (GO 250, 1935); *I dostaliby po buksach, a tego bohaterzy się boją* (GO 171, 1928); por. gw. *buksy* ‘spodnie, portki’. Wyrazu *buksy* używano wymiennie z wyrazem *portki*. Nie używano natomiast wyrazu *spodnie* (Steffen 12). Wyraz *buksy* ‘spodnie’ notuje też na Warmii D. Barska-Antos⁹ (SGOWiM I 246)

bursza ‘chłopak do posług, ordynans’, niem. *Bursch*: *...to prawie każdy oficer wziął sobie Polaka na burszę* (GO 105, 1925)

calmajster ‘szef wydziału finansowego’, niem. *Zahlmeister*: *Do tego to króla jegomości przyszet roz jedan calmajster i tak się todezwoł* (GO 88, 1933)

⁹ D. Barska-Antos: *Słownictwo Warmii i Mazur. Odzież...*, s. 52.

cejtunek, cajtung 'gazeta', niem. *Zeitung*: *Prazie wciurkie cejtunki zeszedli co do tonu; taki cejtunek* (GO 110, 1939); *...różni źli ludzie, turzandy i cejtunki* (GO 77, 1936); *Wciurskie cajtungi w braku laku wrzeszczą znowu* (GO 211, 1925); *Niech pan redaktor nie zważają na jadowanie się owtego Kuby z pod Wartemborka, ale niech ten podatek w cejtunku naszym usilnie popierają* (GO 27, 1928; por. SGOWiM I 273)

cela 'komórka, jednostka organizacyjna', niem. *Zelle*: *...jek cało rodzina tworzyć bandzie jedno cela* (GO 88, 1933)

cetelka 'kartka papieru', niem. *Zettel*: *...bo nie bandzieta brukowali nemerów szukać na cetelkach wyborczych* (GO 88, 1933)

cołta, cółta 'bułka': *...jeżeli macie cołtę* (GO 41, 1929); *...woszta psieczona z rybów morskich, syr, wczorajsze cotty* (GO 156, 1939); *...bandó szukali kołaczy jek majó cółty* (GO 67, 1938); por. *cółta* 'okragła bułka, bułeczka', wulg. 'koński kał', *cółtka* 'małeńka bułeczka' (Steffen 19), por. też 'ts'. (SGOWiM I 358–359. Może por. niem. *Zoll* 'cał' – 'bułka gruba, duża na cał'?)

confrater 'współbrat, kolega', niem. *Konfrater*: *Jeżeli byśta myśleli, że weźmie on confratra w obronę, to się mylicie* (GO 171, 1928)

cug 'pociąg', niem. *Zug*: *...siotem do cugu* (GO 152, 1938); *Trzeba buło drugi cug zamózić* (GO 67, 1938); por. *cug* 'pociąg, ciąg, przeciąg; haust' (Steffen 19); SGOWiM I 363); *cug* 'zaprzęg cztero- lub sześciokonny', daw. 'ciąg powietrza, przeciąg' w XVI w., *cog* 'sądowa folga'; lud. *cug* 'pociąg kolejowy, oddział wojska' (Karszniewicz-Mazur 130)

cugfirer 'konduktor', niem. *Zugführer* 'kierownik pociągu': *W drodze zaczęlim sia wadzić z cugfirerem* (GO 67, 1938)

culaga 'dokładka', niem. *zulagen* 'brać, sięgać do misy, jeść, częstować się': *...bo dostaniesz culaga* (GO 211, 1925); *Nojmnnościwszy królu i panie, prosza o culaga bo z mojam gehaltam nimoga wstać* (GO 88, 1933)

cwek 'sens, cel', niem. *Zweck*: *Jo ale szykownie do nich przemoziom i klaruje, że to nima żodnego cweku wadzić sia, czy to to Gdańsk, czy to to korytarz..* (GO 110, 1939)

cwelf 'dwanaście': niem. *zwölf*: *Gdy Św. Piotr zobaczył „Królową nocy”, te elfy, cwelfy, karzetki, tych rajbrów krzyżackich itd.* (GO 162, 1928)

cychunek 'rysunek', por. niem. *zeichnen* 'rysować', *Zeichnung* 'rysunek' *...cychunek łód tego szłosu na pewno pochodzi z Brandenburgii* (GO 1, 1925)

cygarety 'papierosy', niem. *Zigarette* 'papieros': *...to ten gracz dmuchał ji w ogón dym od cygareta* (GO 94, 1937), *cygareta*, gw. *cigaryta* 'papieros' (Steffen 20; por. SGOWiM I 366–367)

cypelmyca, niem. *Zipfel* 'cypel, koniuszek, różek', *Mütze* 'czapka': *Cypelmyca opuścila się, fajka wypadła hurapatrjotom z gęby i postanowili czekać aż do drugiego razu* (GO 245, 1928); *Zalecałbym kupić mu na koszt państwowy ciepłe buty i cypelmycę* (GO 141, 1928)

dajcze 'Niemiec', *Deutsche*: *Jeżeli taki belan chce sobie oglądać dajcze kultur przez brele w rurkach na basych nogach frejlinów, to niech sobie jedzie do Królewca albo do Berlina* (GO 260, 1925)

dajczland 'Niemcy', niem. *Deutschland*: *...iż taki mróz ściągnął do dajczlandu* (GO 41, 1929); *...w naszym Dajczlandzie je fejn* (GO 22, 1925)

dankszen 'podziękowanie', niem. *Dankeschön*: *Mata wasz dankszen za Traj-dank* (GO 260, 1925)

darować 'trwać', niem. *dauern* 'trwanie, okres, przeciąg czasu': *Dość długo darowato, aż sia ludzie rozeszli* (GO 67, 1938); por. gw. *darować* 'trwać, przewlekać się' (Steffen 23)

decug 'pociąg pośpieszny', niem. *D.-Zug – Durchgangszug*: *Przyjoda decugam w niedziela rano (...) na hauptbanóf* (GO 132, 1925); por. *dejcug* 'pociąg pośpieszny' (Steffen 24)

dekmal 'pomnik' niem. *Denkmal*: *...którym nazwano ulicę przed budującym się dekmalem absztymunkowym* (GO 150, 1928)

dojcz 'niemczyzna, język niemiecki', niem. *Deutsch*: *...że twoja gadka je dojcz* (GO 110, 1939; por. SGOWiM II 15)

draj 'trzy', niem. *drei*: *...w numerze draj od tych nachrychtów* (GO 1, 1925)

draszować 'młócić' niem. *dreschen*: *...zachciało mu się draszować* (GO 41, 1929), por. *draszować* 'młócić' (Steffen 25; por. SGOWiM II 104)

durchbrennować 'uciec, zwiać, czmychnąć', niem. *durchbrennen*: *Bo Polak mu był najwierniejszy i najpostulniejszy i mu nie durchbrennował* (GO 105, 1925)

dycht 'całkowicie', niem. *dicht*: *...i przewrócili moje słowa na dycht insze* (GO 152, 1938); *August sia zadzizi, gdy tero przeczyto w mojam godaniu, że jego lejbmarki zostały dycht zakazane i nie wolno już takego zinka sprzedawać* (GO 36, 1938); *... że dycht zycher bandzie godanie moje w tam tygodniu* (GO 67, 1938); *Wtedy mniasto buło jeszcze dycht małe* (GO 197, 1937); *Jeki ton bandzie tego jeszcze dzisiaj dycht dobrze nicht nie zie* (GO 296, 1937), por. *dycht* 'zupełnie, całkowicie' (Steffen 27; por. SGOWiM II 144)

dyl 'deska', niem. *Diele*: *...to prandko schowata portmonejki pod dyle abo w sztrołzak* (GO 132, 1925); gw. *dyl* 'dyl, długa deska' w liczbie mnogiej też 'drewniana podłoga' (Steffen 27)

dynst 'obowiązki, służba', niem. *Dienst*: *...pojechał na drugi dzian do dynstu, a jo sia jeszcze szwendrowałem po Berlinie* (GO 67, 1938)

eigentlich 'właściwie, istotnie': *Ale eigentlich co noma do tego* (GO 22, 1925)

elefant 'słoń', niem. *Elefant*: *Obiecałem Wam, że wysłę z Berlina sprawozdanie o wizycie mojej u tego króla indyjskiego, z którym polowałem przed wojną na elefanty* (GO 51, 1928)

entglajzując 'wykoleić się', niem. *entgleisen*: *Gdybym jednak ni mniot przyjechać to entglaj – zawołam sia w korydorze. Jek sia entglajzują to napewno pankno mi portki* (GO 132, 1925)

erbować 'dziedziczyć', niem. *erben*: ...*a pewnikam jo po niam erbowalem ta żyłka literacka* (GO 77, 1936); ...*ton chyba już żodny korony nie erbnie* (GO 211, 1925); por. *erbować* 'dziedziczyć', *erbunek* 'dziedziczenie, dziedzictwo; rzecz odziedziczona, spadek' (Steffen 30; por. SGOWiM II 190)

erda 'ziemia, grund', niem. *Erde*: ...*nie może sobzie dać erdy* (GO 132, 1925)

ergebować 'podać się, skapitulować', niem. *ergeben*: *Niemcy ergebowali się z kretesem* (GO 162, 1928)

fabrykować 'tworzyć', niem. *Fabrik* 'fabryka': ...*a osoblizie z wiców, które fabrykował mój froint i kupfersztecher Maksek tod hejmadienstu* (GO 1, 1925; por. SGOWiM I 190)

fajn, fein 'pięknie, ładnie' niem. *fein*: ...*znovu mnie fajn odmalował* (GO 1, 1925); *Fajn też godajó Mniamcy pod Hajlsbergam* (GO 250, 1935); ...*choć wyjedzie, fein ma przyszykowała na szwanta* (GO 102, 1931); *Wszystko buło tak fein* (GO 102, 1931); ...*gdzie postaziut feine i zielge maszyny* (GO 77, 1936); ...*te wciurkie tobraziki fein schowałem* (GO 36, 1938); ...*w naszym Dajczlandzie je fejn* (GO 22, 1925); *Czy to nie fejna rystoryjka?* (GO 22, 1925), por. *fein* 'pięknie, ładnie' (Steffen 33; por. SGOWiM II 192)

fajnd 'nieprzyjaciel, wróg': niem. *Feind*: ...*lecz jeżeli chcą mogą sobie zaraz jakiego fajnda wyszukać i na księżycu i tby mu rozwalać* (GO 59, 1928)

famelija 'rodzina', niem. *Familie*: ...*i wciurkiego najlepszego dla siebzie i cały fameliji i cały redakcyji* (GO 77, 1936; SGOWiM II 197)

fana 'chorągiew', niem. *Fahne*: *Kuck man – mówi jeden robotnik stojący obok mnie do drugiego – tam jest fana od arbeiterferajnu, ale ta fejna. Jak członka pochowają, to prowadzą go ze starą faną, bo nowej jest za szkoda, ale na apsztymungsfest, kajzersgeburstag i na festy karmazynów wywlekli nową* (GO 162, 1928), por. *fana* 'chorągiew państwowa lub jakakolwiek chorągiew świecka' (Steffen 31)

faterland 'ojczyzna', niem. *Vaterland*: ...*już na pewno faterland zginie* (GO 41, 1929); ...*i teraz puścili na Vaterland* (GO 41, 1929)

fatyga 'fatyga', niem. *Fatige*: ...*tom zafondrowali, żeby noma co nojmi kupsiut za nasza fatyga* (GO 67, 1938); ...*i za fatyga dali im jeszcze na łapa* (GO 22, 1925); por. *fatygować* (SGOWiM I 201)

feiny 'ładny, fajny', niem. *fein*: ...*że ty je taki feiny pinkel i psiesz zinko* (GO 76, 1938; SGOWiM II 203)

feirować 'świętować', niem. *feiern*: *Italjoki feirowali już „zwycięstwo” i chwaloł sia całó gambó* (GO 250, 1935), por. *fejrować* 'ts' (SGOWiM II 203)

fela, feler 'błąd', niem. *Fehler*: ...*taka fela przytrasila* (GO 102, 1931); *Tyło w cały ty sprazie je jedan feler* (GO 77, 1936); *Każda bziałka ma bowiem felę, ona wie o tem, że chłopowi się podobać musi...* (GO 263, 1927)

ferajna 'grupa', niem. *Verein*: *Pomstowali na nią katoliki i innozierycy, różne partyje i ferajny polityczne i niepolityczne, różni źli ludzie, turzandy i cejtunki, a jednak nasza „Gazeta” wciurkie te napaści przetrzymywała* (GO 77, 1936); *Od godz. 11-tej i prędzej zaczęli się zbierać ferajny z fanami* (GO 162, 1928)

fersamlung 'zebranie, zgromadzenie', niem. *versammeln* 'zbierać się, gromadzić': *Przedewszystkim u matki za piecem, przy piwie i na fersamlungach gardlują na cały głos* (GO 171, 1928)

fest 'święto', niem. *Fest*: *Po tobziedzie pójda na wasz fest* (GO 132, 1925) *...i na festy karmazynów wywekli nową* (GO 162, 1928), por. *festować* 'świętować, uroczyć obchodzić' (Steffen 33)

fest 'dobrze, mocno', niem. *fest*: *...cośta tak okrutnie fest spali* (GO 1, 1925); *Po przedstawieniu była fest zabawa* (GO 41, 1929); *Chłopi byli fest do kieliszka i do polityki, to też stawiali lagi i słuchali* (GO 250, 1935), por. *fest* lub *feste* 'mocno' (Steffen 33; SGOWiM II 207)

filidymek 'fircyk, lekkoduch', niem. *viel* 'wiele, dużo' i pol. *dymek*: *Nie boi sia byle filidymka* (GO 36, 1938)

financ, finansamt 'urząd skarbowy', niem. *Finanzamt*: *...worek z psieniandzmi obłożł mu finansamt aresztem* (GO 1, 1925); *Jek tylo financ zawoło to lecita jekbyśta tamój co za darmo dostali* (GO 132, 1925); *Wnet się do tego okazja nadarzyła, bo trzeba było komu jechać na financ do Olsztyna* (GO 245, 1928)

flaster, niem. *Fliese* 'płytką ceramiczną': *I tak w duchu przechodzili mi przed łoczami te sztery nieboroki co pewnikiem tero depcó flaster berliński* (GO 18, 1939)

flek 'łatać, naprawiać', niem. *Flick*: *...i jest kobieta na fleku, że aż się syrece raduje* (GO 263, 1927), por. *flek* 'łata, szmata', *flekować* 'łatać, naprawiać' (Steffen 35)

forszryft 'przepis' niem. *Vorschrift*: *...musza słuchać forszryftów* (GO 102, 1931); *Jestem za forszryfem, a więc przeciwko wąsom u chłopów i długim włosom* (GO 263, 1927)

forsztand 'zwierzchnik, kierownik', niem. *Vorstand* 'zarząd, przewodniczący, naczelnik': *...że ani pon redaktór ani te pany łod forsztandu nie przychodźó* (GO 81, 1939)

fortrag 'wykład', niem. *Vortrag*: *Drugi raz na fortragu pytał mnie się ten sam gefrajter* (GO 257, 1928)

fotr 'teść', niem. *Vater*: *Zostazi szwiger fotra w tynicie i łucieko do wrogów* (GO 250, 1935), por. *fotr* 'ts' (SGOWiM II 201)

frajlina, frejlena, ferajna 'panna' niem. *Fräulein*: *...łod frajlin, bziatków, chłopów i łod pana redaktora* (GO 1, 1925); *...prawie z wszystkimi frajlenami* (GO 41, 1929); *...jek jeki grózek albo klajnrentner i mózić: frajlenko* (GO 259, 1933); *...musiolbym naprzód sobzie ta freilenka łobejrzyć* (GO 259, 1933); *...a frajleny*

i białki jek malowane (GO 67, 1938); *Jeżeli taki belan chce sobie oglądać dajcie kultur przez brele w rurkach na basych nogach frejlinów, to niech sobie jedzie do Królewca albo do Berlina* (GO 260, 1925); *Tamój wszystkie 40 ferajnow lustówta in paradeordnung, żeby wszyscy przedemno przešli i mnie też poznali* (GO 132, 1925); *...potam frajliny w bziółych klajdach (po mniamniecku erenjungfrauen) podadzo mi sztratsy z bziółych i czerwonych różów* (GO 132, 1925), *...że każde biatczyisko i frejleńczyisko jest próżne...* (GO 263, 1927), por. *frejlena* 'nauczycielka, panna z lepszego domu', *frejlenka* 'panienka z lepszego domu' (Steffen 36)

frajwolnie 'dobrowolnie', por. niem. *frei* 'wolny'; *...to wola już frajwolnie* (GO 1, 1925), por. *frajwolnie* 'ts' (SGOWiM II 223)

frojnt, frajnd 'przyjaciół', niem. *Freund*: *...fabrykował mój frojnt i kupfersztecher Maksek łód hejmadienstu* (GO 1, 1925); *Wekai to pewnie jego dobry frajnd, że on mu taką reklamę robi* (GO 263, 1927; por. SGOWiM II 226)

fryszyk 'śniadanie', niem. *Frühstück*: *...zaprosiłem Jandrasa na fryszyk* (GO 156, 1939); *...bez mostrychu na fryszyk pożreć* (GO 211, 1925); *Po fryszyku traszka sia przespia* (GO 132, 1925); *...a pan Briand czekał już z dobrym fryszykiem* (GO 290, 1927), por. *fryszyk* 'śniadanie', *fryszykować* 'jeść śniadanie' (Steffen 36; też SGOWiM II 226–227)

ganz genau, por. niem. *ganz* 'cały, całkowity', *genau* 'dokładnie, punktualnie, ściśle, szczegółowo': *A że pon von Lojewski sia pewnie kokoszy przyglondot psisz ganz genau godziny* (GO 211, 1925)

gbur 'gospodarz', por. śrniem. *gebūr*, dniem. *gebur* 'sąsiad; chłop; prostak', w stpol. od XVI w. 'chłop, prostak' (Sławski I 268), por. niem. *Bauer* 'chłop, wieśniak': *Jedan gbur z zioski siójsiedni przyjechał do mojego gburu i zaczął go przezywać, że robociądzoziu daje takie wysokie myto i wyszudził go łód komunistów* (GO 197, 1937); por. *gbur* 'zamożny chłop, rolnik' (Steffen 39)

gedycht 'wiersz', niem. *Gedicht*: *Wciurkie dzieci sztramnie topoziędowali gedychty po polsku* (GO 102, 1931)

gefrajter, niem. *Gefreite* 'starszy szeregowiec': *Drugi raz na fortragu pytał mnie się ten sam gefrajter* (GO 257, 1928)

gehalt 'płaca, wynagrodzenie, pobory', nom. pl. **gehalty**, niem. *Gehalt*: *...o gehaltach dużych, które różne beamtry pobźierają i które im redaktory i inne nacjonalisty w krajstagu pochwalili* (GO 260, 1925); *Nojmnitościwszy królu i panie, prosza o culaga bo z mojam gehaltam nimoga wstać* (GO 88, 1933)

geszenk 'podarek', niem. *Geschenk*: *...i zrobili przez to mnie i ponu redaktoroziuiu geszenk na gody* (GO 259, 1933); *...że jak wyjoda do Abisynji, to nie dostana żadnych geszenków* (GO 250, 1935); *...żeby za wszystkie geszenka w imieniu mojem podziękował i pokwitował* (GO 171, 1928; por. SGOWiM II 261)

geszichtek 'historyjka', niem. *Geschichte* 'historia, nauka historii, dzieje': *Ja sia już na ta geszichtka doczekać nimoga...* (GO 88, 1933)

giwera ‘karabin’, niem. *Gewehr*: *Jobym ale musioł mniec naprzód jachtszajn i giwera* (GO 211, 1925), por. *gewera*, *gyvyra* ‘karabin’ (Steffen 40)

gonek ‘życzenie’, niem. *gönnen*: *...jeko drugi gonek funcik dobry polski kietbasy z mostrycham* (GO 132, 1925)

grok ‘rodzaj wódki’, niem. *Grog*: *...gdzie pokrzepilim się rozgrzanym majtran-kiem czyli grokiem* (GO 162, 1928)

grózek ‘dziadek’, niem. *Grossvater*: *Czy to łusiójsć mom sia przy psiecu jek jeki grózek albo klajnrentner i mózić: frajlenko, a czy też wasza maszynka je w porządku?* (GO 259, 1933); *...toby wtenczas nazi grózkowie wystali cztłowieka takie rzeczy opowiadającego do zakładu obłąkanych* (GO 59, 1928), por. *grózek* ‘mężczyzna żyjący z deputatu na gospodarstwie rolnym, przeważnie ojciec, który zdał gospodarstwo synowi lub córce’ (Steffen 43, też SGOWiM II 323)

gurkencajt por. niem. *Gurkenzeit* ‘sezon ogórkowy’: *...po mniamniecku zatre gurkencajt* (GO 211, 1925)

hajmattrojer ‘wierny ojczyźnie’, niem. *Heimat* ‘rodzinny, regionalny’ *Treue* ‘wierność, oddanie’: *Widzicie, panie Kuba – tak mówił pan redaktor – jak to pięknie miasto dla hajmattrojerów wystroili* (GO 162, 1928)

halba ‘pół litra’, niem. *Halbe*: *Pan redaktor przyjął mnie staropolską gościnością, poczęstował papierosem a gdy spojrziałem na próżne butelki sponiewierające się na regale, postął też po halbę* (GO 245, 1928); *...tobym pana redaktora zaprosił na półkwaterekę lub na halbe* (GO 171, 1928); *Za to może pon kupsić 2 halby psiwa i bandziewa ksita* (GO 81, 1939)

halter ‘obsadka’, niem. *Halter*, *Federhalter*: *...i tobgryzuje swój blaffeder abo halter...* (GO 76, 1938); por. *halter* ‘obsadka do pióra’ (Steffen 46; też SGOWiM III 10)

hauptbanóf ‘dworzec główny’, niem. *Hauptbahnhof*: *Przyjoda decugam w niedziela rano (...) na hauptbanóf* (GO 132, 1925)

hejmadienst, niem. *Heimat* i *Dienst* ‘służba, użyteczność, przydatność’, tu od nazwy organizacji nacjonalistycznej *Ostdeutsche Heimatdienst*¹⁰: *...a osobliwie z wiców, które fabrykował mój frount i kupfersztecher Maksek łod hejmadienstu* (GO 1, 1925); *...czy to czasem nie je taki zakapturzony agentator łod hajmatdienstu i chce zrobić na mnie atentat zatruto brandulo* (GO 211, 1925)

heldentod ‘śmierć bohaterska’, niem. *Heldentod*: *Nie, niech sobie inni w czasie spokojnym umrą na heldentod* (GO 63, 1928)

herszt, ‘swawolnik, ten kto hersztuje’, por. niem. *erster* ‘pierwszy’ (Brückner 171): *Bo Mniamcy zawsze dotrzymywali, co łobziecali może i tero dotrzymajo, a różnym hersztom i jegrom przez to tūrże nochola* (GO 259, 1933), por. *herszkować* ‘harcować, zbytkować, dokazywać, swawolić’, pot. *hersztować* (Steffen 47)

¹⁰ Redaktorem organu „Ostdeutschen Nachrichten”, nacjonalistycznej organizacji *Ostdeutsche Heimatdienst*, był Max Worgitzki (1884–1937), por. *Kuba spod Wartemborka gada...*, s. 25.

hib 'cios, uderzenie', niem. *Hieb*: *Tero to wciurko jednem hibem ustanie* (GO 88, 1933)

hineratgi 'odciski', niem.: *Hühnerauge*: *A przy tam żyli długo, nie dostali na nogach ani guzów, ani hineratgów i szwajfusów tyż ni mnieli* (GO 197, 1937)

hofdiner 'dworne zachowanie', niem. *Hof* 'podwórko, zagroda, dwór' i *Diener* 'służący': *Panowie po kątach uczyli się robić hofkniks i hofdiner, a panie stroiły jak najstodsze minki i poprawiały gęby różnemi farbkami i mąkami wedle przysłowia niemieckiego „Wass die Natur verhunzt, ersetzt die Kunst”* (GO 51, 1928)

hofgertner 'ogrodnik', niem. *Hof* 'dwór' i *Garten* 'ogród, sad', *Gärtner* 'ogrodnik': *Ale nie musita myśleć na harendę jeno rzetelnie kupitem je od hofgertnera* (GO 257, 1928)

hofkniks 'ukłon dworski', niem. *Hof* 'dwór' i *Knicks* 'dyg, dygnięcie': *Panowie po kątach uczyli się robić hofkniks i hofdiner* (GO 51, 1928)

holzhacker, niem. *Holzacker* 'drwal': *Widzita więc, że w naszych ostprojsach kwitnie jeszcze miłość do naszego kochanego holzhackera* (GO 257, 1928)

iberlojfer 'dezter', niem. *Überläufer*: *Zostazi szwiger fotra w tyncie i tucieko do wrogów. To je rychtyczny renegat i iberlojfer* (GO 250, 1935)

ibować 'ćwiczyć' niem. *üben*: *Musita ziedzieć, że Maksek ibuje sia tero w mularce* (GO 1, 1925); por. *ibować* 'ćwiczyć, szkolić' (SGOWiM III 32)

jachtszajn, niem. *Jacht* i *Schein* 'światło', przen. 'pozór': *Jobym ale musioł mniec naprzód jachtszajn i giwera* (GO 211, 1925)

jeger 'niższy urzędnik', niem. *Jäger* 'gajowy': *I naszczekajo te jegry tyle, że wreszcie te pany tu góry sia wystraszo i robzio jeno głupstwo za usługam* (GO 76, 1938), por. *jegier* 'myśliwy; leśniczy' (Steffen 50), *jeger* 'myśliwy, leśniczy; strzelec' (SGOWiM III 93)

junkfer 'dzianina z wełny', niem. *Jungfer* 'panna, dziewczyna?': *Na ostatniej kupił król 150 maszyn do dziania junkferów, zoków i innych rzeczy z wełny* (GO 63, 1928)

kachlany 'kaflowy', niem. *Kachel* 'kafel': *Białe i kolorowe piece kachlane* (GO 5, 1925); por. *kachel*, *kechelka*, *kachlaczek*, *kachlak* (SGOWiM III 115)

kaduk 'diabeł, bies, czort, lichy', łac. *caducus* 'prowadzący do upadku, do zguby', por. niem. *kaduk* 'wąty, słabowity': *...to i do kaduka z duzo polityko* (GO 18, 1939); *Nie wiem, dla jakiego kaduka* (GO 171, 1928), por. *kaduk* 'diabeł, bies, czart, lichy' (Steffen 53)

kajzer 'cesarz', niem. *Kaiser*: *Bo wszystkie przygłupki z ostprajsów pytają się o tego tora kajzera. Ale ja się wcale nie pytam o kajzera – odpowiadam – jeno o bramę* (GO 40, 1928)

kanona 'armata, działo' niem. *Kanone*: *Italioki majó tanki, kanony i eroplany, ale ni majó kuraży* (GO 250, 1935), por. *kanona* 'armata' (Steffen 55; też 'ts' SGOWiM III 132)

karbonada ‘schab, kark’, niem. *Karbonade* ‘kotlet schabowy’: *To móziąc wyciągo zająca do reszty, tuduroł go nosam para razy to ziamnia, przeciągnął go pora razy kosturam przez korbonada i tak do zającka mózi* (GO 211, 1925), por. *karbonada* ‘rodzaj mięsa pieczonego lub smażonego’ (SGOWiM III 143)

kejzergeburstag ‘urodziny cesarza’, por. niem. *Kaiser* i *Geburtstag* ‘dzień urodzin’: *Jak członka pochowają, to prowadzą go ze starą faną, bo nowej jest za szkoda, ale na apsztymungsfest, kajzersgeburstag i na festy karmazynów wywlekli nową* (GO 162, 1928)

keta ‘łańcuch’, niem. *Kette*: *Spuściuł na noc Burka z kety i jeszcze gwołt ziancy* (GO 102, 1931), por. *keta*, *keteczke*, *ketek*, *ketka* ‘łańcuch, łańcuszek’ (SGOWiM III 171)

kintop ‘kino’, niem. *Kontopp* pot. ‘kino’: *W kintopie dawali okropnie piękną sztukę* (GO 192, 1928); *Tymczasem rozpoczął się pochód, który przesuwiał się przedemną jak kintop* (GO 162, 1928)

klajd, klejd ‘sukienka’, niem. *Kleid* ‘suknia, szata’: *...potam frajliny w bziotyach klajdach (po mniamniecku erenjungfrauen) podadzo mi sztratsy z bziatyach i czerwonych różów* (GO 132, 1925); *A że klejdy takie krótkie nosi, to mi cale zorgów nie wtrajbuje* (GO 263, 1927), por. *klejt* ‘suknia’, *klejdować*, *klejdować się* ‘ubierać, ubierać się’ i *klejdunek* ‘odzież, ubiór’ (Steffen 60; por. *klajd, klejd* SGOWiM III 205)

klajnrentner ‘pobierający niską rentę’, niem. *klein Rentier*: *Czy to tusiójsć mom sia przy psiecu jek jeki grózek albo klajnrentner i mózić: frajlenko:...* (GO 259, 1933)

klajtszafa ‘szafa na ubrania’, niem. *Kleiderschrank*: *Mosz wej tero take szykowne myto – wdzianczuła sia – tobym mogli sobzie zachy kupsić, toża, klajtszafa, wertykow i szeslong!* (GO 197, 1937), por. *klejderszafa*, *klejdszafa* ‘szafa na ubranie’ (SGOWiM III 205–206)

klapiczkarz ‘urzędnik’, niem. *Klappe* ‘wylóg, np. u kieszeni; kłapa, przykrywka’: *Siedzi sobzie taki klapiczkarz czeski w lantraturze i tobgryzuje swój blajfeder abo halter i choć mo sieczka w głozie, medytuje, jekby zostać sekretarzom abo samam ponam landrotom* (GO 76, 1938)

klarować ‘mówić jasno, wyraźnie, zrozumiale’, niem. *klar* ‘jasny, wyraźny, zrozumiały’: *Jo ale szykownie do nich przemoziom i klaruje, że to nima żodnego cweku wadzić sia, czy to to Gdańsk, czy to to korytarz...* (GO 110, 1939)

klata, niem. *Klater* ‘brud, śmiecie’ lub *Klappe* ‘kłapa’: *...złapała pana biskupa za klaty i wpakowała do więzienia* (GO 245, 1928)

kleinkaliber ‘mały kaliber’, niem. *Kleinkaliber*: *...ogłdać sobie będą, jak klainkalibry i strażę ogniowe maszerować będą z jednej wioski do drugiej...* (GO 171, 1928)

kluza 'więzienie', por. niem. *Klause* 'cela mnisha, pustelnia': *Taki powsinoga to zaczyna bredzić, że jo albo pon redaktor siedziwa w kluzie, że „Gazeta” je zamknięta i insze bojki* (GO 156, 1939); *Takich ludzi, co tak obmachlujō turzond, trzeba by wsadzić do kluzy...* (GO 110, 1939); *Za ciebie to bym z panam redaktorom nie wyleżli z kluzy* (GO 36, 1938); *...że redaktorów pakowano do kluzy i wciōrko to minōto* (GO 77, 1936), por. *kluza* 'ciemne pomieszczenie w chacie lub chlewie, stara zapadająca się chata' (Steffen 62), por. *kluza*, żegl. 'otwór w burcie, pokładzie lub relingu, przez który przesuwają się cuma lub łańcuch kotwiczny', z niem. *Klüse* 'ts', od łac. *clūsa* 'przełęcz, zwężenie' (Karszniewicz-Mazur 216)

komyśniak 'chleb wojskowy', niem. *Kommißbrot* 'chleb wojskowy', *Kommiß* 'żołnierze, stan żołnierski': *Raz na przykład gdy oglądałem żałośnie suchy komyśniak albo jak go tam nazywali „trockner Karo” tak na mnie zawrzeszczał* (GO 257, 1928), por. *komiśniak* 'ciemny razowy chleb wydzielany żołnierzom' (Karszniewicz-Mazur 160)

kornus 'wódka z żyta, gorzałka', niem. *Korn* 'zboże, żyto': *Być może – todpoziędują – tona może bziotego lejdownać ni może, to cia tak ściska, ale popsij jeszcze jenego, to może sia tutopsi w kornusie i sfolguje* (GO 156, 1939), por. *kornus* 'wódka, gorzałka' (SGOWiM III 285)

krajstag 'posiedzenie rady powiatu', niem. *Kreistag*: *A „Allenstejnerka” topozieduje swojam czytelnikom w dzien pierszego aprila, co na krajstagu w Szczytnie* (GO 102, 1931); *...o gehaltach dużych, które różne beamtry pobżerają i które im redaktory i inne nacjonalisty w krajstagu pochwalili* (GO 260, 1925)

krajz 'powiat, obwód, okręg administracyjny', niem. *Kreis*: *Leży ton w krajzie tolstyńskim* (GO 94, 1937); por. *krejs* 'powiat' (SGOWiM III 325)

kromfa 'skurcz' niem. *Krampf*: *Psies może tod takiego smrodu dostać kromfy, a co dopsiero człoziek* (GO 1, 1925)

kronprync 'następca tronu', niem. *Kronprinz*: *Dziwuja sia tylko, że nasz kronprync przyjechał do ostprajsów* (GO 211, 1925); *...że na końcu korowodu krōła Chujama jechał i nasz kronprync* (GO 51, 1928)

kuch 'ciasto', niem. *Kuchen*: *A jek zachorzejeta od różnych wosztów, szynków, kuchów, to czytać bandzieta znowu po szwantach godanie Waszego Kuby spod Wartemborka* (GO 102, 1931); *Tam dało malowane jajki, woszta i kucha* (GO 94, 1937); *Czy ty tyż miałeś malowane jajki i kucha?* (GO 94, 1937), por. *kuch* 'placek' (Steffen 70), *kuch, kucha* 'każde słodkie ciasto' (SGOWiM III 369)

kumpel 'koleżka, kompan'. niem. *Kumpel*: *Buł ton bodoj dobry kumpel do wyspitki i potraśiut dobre wice topoziedzić* (GO 73, 1933)

kupfersztecher 'miedziorytnik' niem. *Kupferstecher*: *...które fabrykował mój froint i kupfersztecher Maksek tod hejmadienstu w swoich „Nachrichtach”* (GO 1, 1925)

kutawej 'ubranie, kurtka', por. niem. *Kutte* 'habit': *W niedziela tedy to godzinie 13.15 przyjechał przed moje mieszkanie ton Jandrys tobleczony po wizytowemu w cylinder i kutawej* (GO 156, 1939), por. *kutewaj* 'wizytowa jednorzędowa marynarka z zaokrąglonymi połami, inaczej jaskółka' (SGOWiM III 391)

kyrszwaser 'wiśniówka', niem. *Kirschwasser*: *Pokrzepiliśmy się jak należy, wysmarowaliśmy gardziółka kyrszwaserem i dalej na obrady* (GO 290, 1927)

lada 'sklep', niem. *Laden*: *Zawołał też zaraz adjutanta a ten natychmiast ztelefonował do lady, żeby przystali dwa cylindry najnowszej mody, numer sehcik* (GO 63, 1928)

laga 'kolejka', niem. *Lage*: *Chłopi byli fest do kieliszka i do polityki, to też stawiali lagi i słuchali* (GO 250, 1935); por. *laga* 'kolejka piwa lub wódki' (Steffen 73)

landrat 'naczelnik powiatu', niem. *Landrat*: *Czy to stało się dlatego, że ministery kojńskie przeczytali moje godanie, czy też pon landrat doł im winka, nie ziam* (GO 1, 1925); *...medytuje, jekby zostać sekretarzom abo samam ponam landrotom* (GO 76, 1938); por. *lantrat* 'starosta, naczelnik powiatu' (Steffen 74)

landratura 'urząd powiatowy': *Siedzi sobie taki klapiczkarz czeski w landraturze* (GO 76, 1938); por. *lantratura* 'starostwo, urząd starosty' (Steffen 74)

landsman 'rodak', niem. *Landsmann*: *Poloki mózio, że to za jeich landsmanów w Mniemczech* (GO 110, 1939)

laufsrit 'powolny bieg' niem. *Laufschritt*: *Hiszpanów mocno zbzili, tak że nieboraki na tosiółkach, laufsrit marsz, marsz, musieli rejterować* (GO 1, 1925)

leben, niem. *Leben* 'życie, żywot': *To dopiero będzie leben, no nie?* (GO 257, 1928)

lejba 'uczta, wyżerka', por. niem. *Leib* 'tusza, pas, talia, ciało, życie, brzuch, żołądek': *Gospodyni, choć wyjedzie, fein ma przyszykowała na szwanta i zostazi mi szykownego prowjantu. Bandzie więc lejba* (GO 102, 1931)

lejbmarka 'ulubiony gatunek': *August sia zadzizi, gdy tero przeczyto w mojam godaniu, że jego lejbmarki zostały dycht zakazane i nie wolno już takego zinka sprzedawać* (GO 36, 1938)

lejdować 'tolerować', niem. *leiden*: *Być może – łodpoziedują – tona może bziotego lejdować ni może, to cia tak ściska* (GO 156, 1939); *A na drugi roz to nie machluj bo jo machlorzy nimoga lejdować* (GO 88, 1933); *Musita ziedzić, że jo tokrutnie lejdować moga take bziotki i frajliny* (GO 81, 1939); *Nie lejduję ani chłopów z wiehciami pod nosem ani kobiet z długimi włosami* (GO 263, 1927), por. *lejdować* 'znosić, tolerować; lubić' (Steffen 75)

lepy 'wargi, usta', niem. *Lippe*: *Jek zwonek przy drzwierzach zadzwoniuł, to gospodyni chučko topsypała gamba mąkó, a lepy pomalowała czerwonom bleifedram, potam totworzula drzwierze* (GO 156, 1939), por. *lepa* 'warga' (Steffen 75)

lidry 'pieśni, śpiewy', niem. *Lied* 'pieśń, piosenka': ...*dlo fuciechy swoich wyborców nowe tance i lidry* (GO 22, 1925)

luft 'ciąg, przewiew', niem. *Luft* 'powietrze': *Na to, żeby buł luft i żeby jego białka nie łumerta łod tych syrów* (GO 1, 1925); *Chyba nie bandziesz taki i jeno na luft godot* (GO 73, 1933)

luntrus 'odszczępieniec, człowiek, który nie utożsamia się ze swoimi ziomkami, krajanami', niem. *Land* i *heraus* 'na zewnątrz, poza': *Dobrze te pany zrobili, że takich luntrusów nie przyjęli...* (GO 88, 1933)

łobsztrófować 'ukarać', niem. *Strafe* 'kara', *strafen* 'ukarać', *Strafen* 'karanie, karcenie': *Jo musza Woju łobsztrófować* (GO 1, 1925); *Tyło prosza Waju jeszcze ros, nie gniewajta sia, jek Woma pon redaktor wciurkiego nie wsadzi do gazety, bo redaktor mo swoje przepisy, chtórnych musi sia trzymać, żeby nie zostać łobsztrafowany* (GO 36, 1938)

łobzorgować 'wystarać się', niem. *Sorge* 'troska, staranie', *sorgen* 'starać się, dbać': *W drodze zaczęlim sia wadzić z cugfirerem, żeby noma łoddot psieniądze abo plac łobzorgował* (GO 67, 1938)

łozorgować 'zaoszczędzić', niem. *sorgen*: *Łoblecz tak jek jo grube picze i kloce, to prandzy co łozorgujesz* (GO 197, 1937), por. *zorgować* 'dbać, starać się, troszczyć' (Steffen 203)

łuszporować 'zaoszczędzić', niem. *sparen* 'oszczędzać': *Bo i jek mosz łuszporować, jek w lakerkach i jedwabnych sztryflach jidziesz do łudoju i gnój trzójść* (GO 197, 1937); por. *uszparować* 'uciuć, zaoszczędzić' (Steffen 176)

machlarz 'kombinator, oszust, szachraj', niem. *Machler*: *A na drugi roz to nie machluj bo jo machlorzy nimoga lejdownać* (GO 88, 1933), por. *machlarz* 'machlaj – kłamca, szachraj, nieuczciwy kombinator' (Steffen 79)

machlerstwo 'szachrajstwo, nieuczciwe kombinatorstwo', niem. *Machler* 'szachraj, oszust': *A jekem gospodyni to tam łopoziedziot, to wyszudziuta ma jeszcze za moje machlerstwa to ty marce i za to, zem jo nazwoł dusigroszem* (GO 152, 1938)

machlować 'oszukiwać': *Jeno tchórze i przyłizanie machlujó, o każdy w ziosce zie, jeki chto je godki* (GO 110, 1939); *A na drugi roz to nie machluj bo jo machlorzy nimoga lejdownać* (GO 88, 1933); *Bo patrza: machlować nie wolno, prowdy poziedzieć nie łoptaci sia...* (GO 152, 1938); por. *machlaj, machlajka, machlajstwo, machlarka, machlować* (Steffen 79)

majtranek 'wódka, grog', niem. *mein* 'mój' i *Trunk* 'trunek, napój': ...*gdzie pokrzepilim się rozgrzanym majtrankiem czyli grokiem* (GO 162, 1928)

mantel 'płaszcz', niem. *Mantel*: *Chcesz mantel złożyć, to cia zaro łopstąpsi para takich panów wystrojonych jek generały abo szykowne dziewczoki* (GO 67, 1938), por. *mantel* 'płaszcz damski' (Steffen 80)

mist 'gnój', niem. *Mist* 'gnój, nawóz, obornik': – *Przepraszam pana redaktora – pytam się – co to są mistyczne małżeństwa, czy to słowo pochodzi od mistu, czyli gnoju?* (GO 245, 1928).

mitlojfer, niem. *Läufer* 'biegacz, goniec', *mitlaufen* 'pobiec z kimś': *Jek jich tod korytka łodsadzili zostali „mitlojferami” i nic ich nie łobchodzi co sia dzieje z temi chtórych toni zawsze i wszandzie brali w łobrona* (GO 73, 1933), por. *laufer* daw. 'giermek, sługa biegający przed pojazdem pana, torujący lub oświetlający drogę (od XVIII w.); włóczęga', dial. *lojfr* 'serwetki podłużne na stół, bieżniki' (Karszniewicz-Mazur 166–167)

mochlórz 'oszust, dowcipniś', por. wyżej: *Jek sia późni zapytõem pana redaktóra, to mi łodpoziedził, że tan jisty musiał chyba być jeki mochlórz abo sigła chciół sobzie ze mnó zrobzić* (GO 67, 1938)

moltych 'posiłek', niem. *Mahlzeit* 'posiłek': *Za siutka tyż gospodyni zapukata do drzwierzy i przyniosta ton moltych* (GO 156, 1939); *Gospodyni mi redzi, żebył tero na gwolt nie jot, bo w Londynie chyba dostana takie moltychy, że te suche dni wnetki dogonia* (GO 94, 1937)

mostrych 'musztarda', niem. *Mostrich*: ...*bez mostrychu na frysztyk požreć* (GO 211, 1925)

myto 'wynagrodzenie', niem. *Miete*: *Chciałem odebrać od niego moje myto, no i pogadać o dalszej pracy politycznej* (GO 150, 1928); ...*że robociądzozi daje aż takie wysokie myto i wyszudził go łot komunistów; Mosz wej tero take szykowne myto – wdzianczuta sia...* (GO 197, 1937), ...*że nie przeprowadziłem jeszcze z panem redaktorem walki o podwyższenie myta* (GO 141, 1928), por. *myto* 'wynagrodzenie okresowe (roczne, kwartalne, miesięczne) wypłacane służbie domowej lub folwarcznej; komorne, czynsz' (Steffen 86)

nachrycht 'wiadomość', niem. *Nachricht*: *W numerze draj od tych nachrychtów znowu mnie fajł łodmalował* (GO 1, 1925)

nachtwaechter 'stróż nocny', niem. *Nachtwächter*: *Cytosz tedy, że szulnistrzów postali na zielono trawka, sołtysom i wójtom łodebrali łurzandy na chtóre sia tak mocno paradowali, radnych gminnych zepchnęli, ba nawet do nachtwaechtrów sia zabierajo jeżeli byli demokratami, centrowcami, nie móziąc już o komunistach* (GO 88, 1933)

nacjonał 'nacjonalista', niem. *Nationalist*: ...*czy też Zeppelin do naju kochanych ostprojsów nie przyjedzie, bo nacjonały tak pięknie prosili* (GO 245, 1928)

namenstag 'imieniny', niem. *Namenstag*: *Na mój nadchodzący namenstag czyli imieniny, robi gospodyni pokryjomu przygotowania* (GO 171, 1928)

nasztampłować 'przystawić pieczętkę' niem. *Stempel* 'pieczętka': *Dostałem jo w tych dniach łod jenego znajomka postkarta, na chtórny buło nasztampłowane: Deutscher, spricht deutsch* (GO 250, 1935)

neutral 'bezstronni, bezpartyjni', niem. *neutral*: *Fejn jich tu noju przyzitali, bo mniamięcka heflichkeit jest beriemt a potem byli toni neutral, a to tu noju gwatt znaczy* (GO 22, 1925)

nowember 'listopad', niem. *November*: ...*który durch niespodzalnie w czwartek 25-tego Nowembra* (GO 296, 1937)

obmachlować 'oszukać', por. *machlerstwo*: *Maksku, ty mnie nie obmachlujesz?* (GO 1, 1925); *Takich ludzi, co tak obmachlują turzond, trzeba by wsadzić do kluzy* (GO 110, 1939)

oktober 'październik', niem. *Oktober*: *Słuchališta już, że na oktobra będąziewa wybierali postów do Sejmików powiatowych* (GO 141, 1928)

optant 'przesiedleńca, osoba wysiedlona', niem. *Ab* 'od' i *Tante* 'ciotka': *Przygotowania w Niemczech na przyjęcie optantów z Polski; Dla optantów; Dla optanta* (GO 2, 1925)

orejmus 'powiedzieć coś do słuchu', niem. *Ohr* 'ucho': *Na drugi dzień tom panu redaktóroziui poziedziot porządny orejmus i poprosiłem, żeby na drugi roz ze mnie nie kiepkował* (GO 81, 1939)

ostprojsy, ostprajsy, łost prajsy 'Prusy Wschodnie': *Bodaj szkoły mają oni dostać w Ostprojsach* (GO 41, 1929); ...*to przynajmniej królam łot łost prajsów* (GO 211, 1925); *Dziwują się tylko, że nasz kronprync przyjechał do ostprajsów* (GO 211, 1925); ...*do naszych kochanych ostprajsów krzyżackich, tak bardzo przez tych rajbrów Polaków gwałconych i uciskanych* (GO 59, 1928); *Czy pan nie jest z ostprajsów?* (GO 40, 1928); *Byłem też na Ostausschusie i głosowałem za udzieleniem Ostprajsom kredytu, który nam koniecznie jest potrzebny* (GO 40, 1928)

pakietka 'paczka, pakiecik', por. niem. *Paket*: *A moje znajomki też to mnie nie zabaczyli i pewnie dziś przysłó mi z redakcji złożone i przestane tamój dla mnie pakietki* (GO 102, 1931); por. *pakieta, pakietka* 'paczka, paczuszka, pakiecik' (Steffen 105)

panoptykum, niem. *Panoptikum*: ...*i wstawić w panoptykum plebiscytowem, tak jak pan gehajmrat von Jerin to zrobił z patkami, któremi my bić mieliśmy biednych zakhaterów niemieckich podczas absztymunku* (GO 263, 1927)

paradeordnung, niem. *Parade* 'parada, defilada' i *Ordnung* 'porządek': *Tamój wszystkie 40 ferajnow łustówta in paradeordnung* (GO 132, 1925)

paradować 'maszerować w określonym porządku', niem. *Parade* 'defilada, przemarsz wojska': *Cytoszą tedy, że szulnistrzów postali na zielono trawka, sołtysom i wójtom łodebrali łurzandy na chtóre się tak mocno paradowali* (GO 88, 1933)

pattek 'chrzestny', niem. *Pate* 'ojciec chrzestny, matka chrzestna': ... *ale miał dobrych patków, którzy go podtrzymywali. Patkami czyli chrzestnymi byli pani Germania i pan Bolszewik* (GO 192, 1928)

persenlich 'osobiście', niem. *persönlich*: *Jo tego chłopa jeszcze persenlich nie znam* (GO 211, 1925)

petrolka 'nafta', niem. *Petroleum*: ...i ludzie nie brukują palić tyle petrolki albo elektryki (GO 81, 1939)

pinkel, niem. *pinkeln* 'nasionać, wysuszać się', *Pinke* pot. 'forsa': *Jek jo psisotem to tych różnych zinkach, to razu ciebie nie mniotem na myśli, bo nie ziedziotem, że ty je taki feiny pinkel i psijesz zinko* (GO 76, 1938)

plejstron 'rodzaj krawata': *Wystrojotem sia jek na wizyta do jekego ministra, w lakerki, buksy w kreski, szaro westka w dwa rzandy, kutawej, szlips co sia nazywo „plejstron” (nie plajzdrajstwo), kołnierzyk z rogami, wygolotem sia, wtosy wyglancowatem pomadō i na czorny bindfodzie przyziesiotem sobzie szkietka na jeno toko co sia nazywo „monokel”* (GO 81, 1939)

podądrawać 'pomamrotać, popieklić się', niem. *Donner* 'grzmot, piorun': *Na to gospodyni podądrawota sobie pod nosem i nic już więcej o tem nie wspomniata* (GO 245, 1928), por. *dunder* z niem. *Donner*, znane od XV w. (Brückner 104)

polenfreser 'człowiek, który występował przeciwko Polsce', niem. *Polen* 'Polska' i *Fresser* 'żarłok': *Pal ich tam sęk, tych wszystkich hakatystów i polenfreserów* (GO 59, 1928)

postenjeger 'karierowicz', niem. *Postenjäger*: *Jo bym takich postenjegrów dot wsadzić do dury, żeby jam dziodek z babkō przymorzut* (GO 76, 1938)

postkarta 'karta pocztowa', niem. *Postkarte*: *Dostatem jo w tych dniach tod jonego znajomka postkarta, na chtōrny buło nasztampowane* (GO 250, 1935)

prowiant 'prowiant, żywność', niem. *Proviant*: *Gospodyni, choć wyjedzie, fein ma przyszykowała na szwanta i zostazi mi szykowanego prowjantu* (GO 102, 1931)

prync 'książę', niem. *Printz*: *Czytotem w gazetach, że do Angliji zjeżdżajo sia najrōżniejsi bogacze, hrabziowie, ksiōżzanta i prynce, a nawet krōle i cysorze z bziatkami swemi i cōrkami* (GO 94, 1937)

pryncesa 'księżniczka', niem. *Prinzessin*: *Jak zwykle w pierwszym wozie jechał krōl, w drugim krōlowa a ja czekatem na trzeci, w którym jechały dwie pryncesy* (GO 51, 1928)

pupki 'lalki', niem. *Puppe*: *To wej je taki tiater, co pupki grajo* (GO 94, 1937); por. *pupa* 'lalka', *pupka* 'laleczka' (Steffen 129)

rajnrassig 'czystej rasy', niem. *reinrassig*: ... *toby ma nie przyjęli, bo nie jestem rajnrassig* (GO 88, 1933)

rajza, 'rejza podróż', niem. *Reise*: *Przygotowania moje do rajzy do Londynu postampujo ražno naprzōd...* (GO 94, 1937); *A może byś bracie złoty napisot jeszcze ros twōj berycht z rejzy, poprosza pona redaktora, żeby ci ze trzy marki zaptaciut* (GO 36, 1938); *Wziat on sobie bowiem do głowy, że do Angliji chce jechać łodzią podwodną i namawiat mnie, żeby mu w tej rajzie towarzyszył* (GO 63, 1928); por. *reza* (ryza) 'podróż' (Steffen 134)

raus, niem. por. *raus* z *heraus* ‘wychodzić ze środka na zewnątrz; wynocha, wylążyć, wychodzić z czego’: *Nie ziam jeno czy te urzędnika co bodaj brali – bo czy brali to jeszcze nie je raus – naprowda byli głodni* (GO 88, 1933)

rechnać ‘wystarczyć, brać pod uwagę, obliczyć’; niem. *rechnen*: *Rechto by tez może jeszcze i na radio, i na koza* (GO 197, 1937)

regał ‘półka’, niem. *Regal* ‘regał, półka’: *Pan redaktor przyjął mnie staropolską gościnnością, poczęstował papierosem a gdy spojrzatem na próżne butelki sponiewierające się na regale, postął też po halbę* (GO 245, 1928), por. *regał* ‘sprzęt składający się z szeregu półek bez tylnej ścianki’ (Karszniewicz-Mazur 184)

regirunk ‘rząd; urząd lub gmach władzy okręgowej’, niem. *Regierung*: *i pana von Jerina z regirunku na świadka* (GO 245, 1928); *Dobre oni mają w głowie, tylko nasz regirunek na to się nie zgodzi* (GO 40, 1928), por. *regerunek* ts. (Steffen 133)

rejterować ‘uciekać, cofać się’ niem. *Reiten* ‘jazda konna’: *Hiszpanów mocno zbzili, tak że nieboraki na łosiołkach, laufsztit marsz, marsz, musieli rejterować* (GO 1, 1925); por. *rejt* ‘jazda konna’, *rejterada* ‘odwrot, ucieczka’, *rejterować* ‘cofać się, uciekać, uchodzić’ (Steffen 134)

rektor ‘przełożony szkoły powszechnej’, niem. *Rektor*: *Jek sami nie redzita to prosta choćby waszego rektora czy polskiego czy mniemieckiego* (GO 197, 1937)

renegat ‘odszczępieniec, odstępcza, zdrajca’, niem. *Renagat*: *Renegaci jednak klepią trzy po trzy nic do rzeczy chcąc być lepszymi Niemcami jak Niemcy rodowici* (GO 256, 1927)

renermarka, niem. *Rentenmark* ‘marka rentowa’ (nazwa marki niemieckiej ustanowionej po dewaluacji w 1923 r.): *Dziś już do tego doszło, iż gdy kto chce panować i renermarki do kieszeni zgarniać* (GO 105, 1925)

rewidunk ‘rewizja, sprawdzenie’, niem. *revidieren* ‘sprawdzać, rewidować’: *Dziwita się może czytelnicki, że moje zdanie o kobietach nieco podatem do rewidunku, ale wspomnijta na potetę niemieckiego, który powiada, że man wirt alt wy ne kuł...* (GO 263, 1927)

rojber ‘rozbójnik’, niem. *Räuber*: *Gospodyni łokropne prazi mi kazanie, jek sia mom gospodarzyć, jek napaść agwentarz, żeby sia nie łupić (...), żeby nikogo nie wpuścić do chatupy, a rojbrzy i złodzieje chodzo po świecie* (GO 102, 1931), por. *rejber* ‘opryszek, rozbójnik; łobuz’ (Steffen 134)

rumel, niem. *Rummel* ‘wrzawa, wrzask, hałas’: *Rychtyczny rumel rozpoczął się jednak dopiero w niedzielę w południe* (GO 162, 1928)

rycht ‘prawidłowo, prawdziwie’, niem. *Richte* ‘prosty kierunek, prosta droga’: *Jeno czytoj rycht bracie, żebyś nie wymedytował co inszego* (GO 36, 1938); *I choć sia niejeni nie ziem jak doczynkowali i na łepsie sia popostoziali, to co rycht Polok – Polokom zostanie aż do śmierci* (GO 36, 1938)

rychtyczny 'prawidłowy': *Czytojta też mocno nasza gazeta, która chce tylo naszego dobra i prowadzi noju na rychtyczna droga, a zobaczyta, ze tu noju niejedno da sia jeszcze naprazić* (GO 1, 1925); *To musieli być rychtyczne głupki, chłórne czytali te szpetne artykuły, co sia tero czyta na Poloków i Polska* (GO 110, 1939); *Zostazi szwiger fotra w tyncie i łucieko do wrogów. To je rychtyczny renegat i iberlojfer, jekich i my tutaj mowa tu naju* (GO 250, 1935); *Wyšta mi so ale rychtyczne potki* (GO 132, 1925); *Czy to nie rychtyczna kultura „wie sie im Buche steht?”* (GO 22, 1925)

rychtyk 'trafny, prawdziwy', niem. *richtig*: *Dzisiej chciałbym Woma napisać trocha to polityce, a rychtyk to mniejszościach narodowych* (GO 76, 1938); *Pon redaktor doredziuł ma, żeby jeno godał dali, bo só i tacy, co potstuchujó szeptanie i gorzy by mogło jeszcze przyjsć, co by może nie dostuchali rychtyk i przewrócili moje słowa na dycht insze* (GO 152, 1938); *Rychtyk jek do małego szurka, a nie jek do chłopa zdolnego do tożanka i pod wojsami* (GO 102, 1931); *Czyście rychtyk napisali?* (GO 259, 1933); *Czekajwa tedy na zakończenie tych układów, żeby tamój wciurkie punkta były rychtyk zapsiane i żeby naszam ludziom nie robzili krzywdy* (GO 259, 1933); ... *żeby byli rychtyk sztywne i sia szwecity...* (GO 94, 1937)

sechcik 'sześćdziesiąt', niem. *sechzig*: *Zawotał też zaraz adjutanta a ten natychmiast ztelefonował do lady, żeby przystali dwa cylindry najnowszej mody, numer sechcik* (GO 63, 1928)

styna 'wydzielina z nosa; gil', niem. *stinken* 'śmierdzieć, cuchnąć, pot. paskudny', niem. *Stint* 'stynka': *To nie żodno sztuka, to potrafi każdy szurek chłóremu styna zisi przy nochołu* (GO 73, 1933), por. *styna* 'wydzielina z nosa, smark' (Steffen 150)

szadenfroh 'złośliwy', niem. *schadenfroh*: *Ja tamój nie cieszę się z obcego nieszczęścia i nie jestem szadenfroh, ale jakby francusko-rosyjsko-polsko-mazurski niemiec Macht dostał też od Makska butem w tyłek, tobym pana redaktora zaprosił na półkwaterkę lub na halbe* (GO 171, 1928)

szago 'krzywo, dowcipnie', niem. *Schker* 'figlarz, dowcipniś, żartowniś': *...to trzeba najwprzód gamba skrzyzić na szago, łod prawego łoka przez liwy koniec gamby do brody* (GO 81, 1939)

szerm 'parasol' niem. *Schirm*: *...a na drugi stronie namalował jeszcze chatupa ze szermem na dachu i durami w ścianach* (GO 1, 1925)

szeslong 'fotel', niem. *Sessel*: *...tobym mogli sobzie zachy kupsić, toża, klajtszafa, wertykow i szeslong!* (GO 197, 1937)

szkopek 'kieliszek, inne podobne naczynie', niem. *scaf, Schaff* (Brückner 495): *...a jek sia na kuraż para szkopków wypsije, tedy hura!* (GO 73, 1933); *I rychtyk, w pół godzinie szkopki były na miejscu* (GO 63, 1928)

szlak, szlok 'porażenie, apopleksja, paraliż, udar', niem. *Schlag*: *Do szlaku – pomyślałem sobie* (GO 250, 1935); *Jidź mi do kopy szlaków, ty judoszu, mamónie jeden* (GO 197, 1937); *...że naszego kochanego redaktora skropsili na psiańcset marków to nieomal szlok ma trosiuł i siolem na moje cztery litery, że aż ława zatrzeszczata, a Burek pod nió zaczniót skomleć ze strachu* (GO 152, 1938), por. wyraz *szlak* 'droga naturalna, np. rzeka; wytyczona trasa, ślad, trop; motyw dekoracyjny', daw. *szlak, szlag* 'paraliż; klatka na ptaki' ze śrwniem. *slac* 'uderzenie, udar, upadek', nwniem. *Schlag* 'cios, udar; bicie serca, bicie dzwony; typ, rodzaj, gatunek' (Karszniewicz-Mazur 106)

szlips, szlyps 'krawat', niem. *Schlips*: *Wystrojulem sia jek na wizyta do jekego ministra, w lakerki, buksy w kreski, szaro westka w dwa rzandy, kutawej, szlips co sia nazywo „plejstron” (nie plajzdrajstwo), kołnierzyk z rogami, wygolulem sia, włosy wyglancowalem pomadó i na czorny bindfodzie przyziesiulem sobie szkiotka na jeno łoko co sia nazywo „monokel”* (GO 81, 1939); *...zrobzić fejna tobleka z jasnego sztofu, kupsia sobie jeszcze jasne buty, kapelus z i szlyps i banda chodziuł po sztrasach jek lepszy pon* (GO 81, 1939)

szlos 'zamek', niem. *Schloss*: *Cychunek łod tego szlosu na pewno pochodzi z Brandenburgii, nie z Polski* (GO 1, 1925); *Po różnych ceremonjach, przedstawieniach itd. wyjechaliśmy do szlosu* (GO 51, 1928)

sznaptucha 'wódka', niem. *Schnaps*: *Winszuja Woma, żeśta szwanta dobrze przeżyli, że Woma gwiozdór włożuł wszystko, cośta sobie winszowali, żeśta wszystka sznaptucha, cośta sobie kupsili, wypsili i żeśta sia nie rozchorowali...* (GO 1, 1925); *...pożegnoł sia i trzymając sznoptucham gamba, wyszet na mniasto* (GO 156, 1939)

szneid, niem. pot. *Schneid* 'dziarskość, odwaga': *...że starsi panozie Heimatdience nie mają dosyć szneidu i trzeba jich łodsadzić łod tych amtów* (GO 73, 1933)

szorc 'fartuch', niem. *Schürze*: *Po tych welunkach, cośta tak okropnie fest spali albo siedzieli u matki za szorcem, grabniót mnie jod...* (GO 1, 1925), por. *szorc* 'fartuch' (Steffen 155)

szpak 'słonina', niem. *Speck*: *Najprzód zjam jojecznica ze szpakam do tego bziotego* (GO 132, 1925), por. *szpak* 'słonina' (Steffen 155)

szparowanie 'oszczędzanie', niem. *sparen* 'oszczędzać, odkładać pieniądze, ciułać': *W dniu 30 października obchodziliśmy święto szparowania; Ja dotychczas nic nie uszparowalem* (GO 257, 1928)

szpasować 'żartować', niem. *Spaßen*: *Panozie hitlery nie szpasuje nawet z centrowcami* (GO 73, 1933).

szpaus 'żart, figiel', niem. *Spaß*: *Smagojta sia tedy mocno moji kochani, młodzi i starsi bo szpaus musi być* (GO 73, 1933)

sztajer 'podatek', niem. *Stehler* 'złodziej': ...za nasze sztajry; płacić sztajry... (GO 260, 1925); *Jek zaś ten sztajer przyjdzie, to będzietu widzieli jak te kawalery oblegać będą sztandesamty i spadać będą z ambony kiejby deszczyk wiosenny* (GO 27, 1928); ...i rad będzie, że babę nabędzie a sztajrów się pozbędzie (GO 27, 1928); *W kotłach kawalerskich z powodu tych sztajrów panuje wielka jajta, płacz i zgrzytanie zębów* (GO 27, 1928); *Nasze Mazury są bardzo złe na sztajry, na fantowania, aukcje i protestują na zgromadzeniach* (GO 27, 1928)

sztandesamt 'urząd stanu cywilnego', niem. *Standesamt*: *Jek zaś ten sztajer przyjdzie, to będzietu widzieli jak te kawalery oblegać będą sztandesamty i spadać będą z ambony kiejby deszczyk wiosenny* (GO 27, 1928)

sztatsanwalt, niem. *Staatsanwalt* 'prokurator': *A coby powiedział na to pan sztatsanwalt, a co więzienie?* (GO 274, 1927); *Jakbym to tak prosto z mostu napisał, toby panu redaktorowi zaraz przysłali sztatsanwalta* (GO 192, 1928)

sztela 'posada, stanowisko', niem. *Stelle*: *Umsztelowało sia gwołt ludzi, jedni za strachu że straco sztela, drudzy aby przez to sztela dostać* (GO 88, 1933)

sztenker, niem. *Stänker* 'śmierdziuch, kłótnik, awanturnik': *Jo myśla, że gdyby nie było tych małych sztenkrów, to by te pany góry już dawno we wciurkich krajach Ojropy zrobili tak jak je w Ameryce, abo co najmni w Szwajcaryji* (GO 76, 1938)

sztof 'materiał, tkanina', niem. *Stoff*: ...zrobić fejna tobleka z jasnego sztofu, *kupsia sobzie jeszcze jasne buty, kapelusze i szlyps i banda chodziut po sztrasach jek lepszy pon* (GO 81, 1939)

sztrafa 'kara', niem. *Strafe*: *I jeszcze by ma nie była przestraszuła sztrafa pana redaktora, gdyby nie to, że to jo temu niszczęściu mom być krzyw* (GO 152, 1938); *Ciajzko to bandzie z tó sztrafo, ale chyba noju Pon Bóg nie topuści i nie trzeba sobzie przed czasem łamać głowy* (GO 152, 1938)

sztrajek 'strajk', niem. *Streik*: *Chciałem go zmusić sztrajkiem, ale widać że to chłop twardy* (GO 141, 1928)

sztzałś 'bukiet, wiązanka kwiatów', niem. *Strauß*: ...potam frajliny w bziotych klajdach (po mniamniecku *erenjungfrauen*) *podadzo mi sztratsy z bziatych i czerwonych różów...* (GO 132, 1925)

szttramnie 'dobrze, poprawnie', niem. *stramm*: *Na początku zaśpiewalim psieśń Rodła, a potam różne pany tutejsze i z zagranicy przemaziali do noju i chwolili noju, zem sia tak sztramnie trzymali i nie dali sia zgermanizować* (GO 67, 1938)

szttramny 'dobry, poprawny', niem.: *I do tego jeszcze jakich sztramnych* (GO 67, 1938); ...i *zidzielišta te sztramne łobraziki* (GO 36, 1938); *Wciurkie dzieci sztramnie łopozieduwali gedychty po polsku* (GO 102, 1931); ...*chtóry psisoł mi tak mocno sztramny listek* (GO 259, 1933); *Dobrze by było gdyby takie sztramne siojsiady jek Polok i Mniamniec nareszcie sia pogodzili* (GO 259, 1933); *Cieszta sia, co sztramnie stojita przy Gazecie naszymy...* (GO 77, 1936); *Jek jo takie sztramne*

nagrody chca Woma dać, to chyba nie bandzieta tego żądali za darmo (GO 197, 1937); ...*co to za sztramny chłop i naet łobrozik jego łodmalowali* (GO 73, 1933)

sztrasa ‘ulica’, niem. *Strasse*: *Jek sia po Kongresie ludzie wysypali na sztrasy* (GO 67, 1938); *Do czego to naju tutaj tak gwałt postawili na sztrasach* (GO 51, 1928); ...*zrobić fejna tobleka z jasnego sztofu, kupsia sobzie jeszcze jasne buty, kapelusz i szlyps i banda chodził po sztrasach jek lepszy pon* (GO 81, 1939)

sztrołzak ‘siennik’, niem. *Strohsack*: ...*to prandko schowata portmonejki pod dyle abo w sztrołzak* (GO 132, 1925), por. *sztrózak* ‘siennik’ (Steffen 159)

sztryfle ‘pończochy’, niem. *Strumpf*: *Bo i jek mosz łuszporować, jek w lakerkach i jedwabnych sztryflach jidziesz do łudoju i gnój trzójść; Potam przyniosa ji z Banku Ludowego w Łolstynie skarbonka i bandzie musiała do ni wtykać te trojaki i marki, co so na sztryfle jedwabne* (GO 197, 1937); ...*a łod gospodyni para sztryfli ze szczerego jedwabziu ... To je bodaj nowość i sztryfle takie robzió grube stómpory cienke* (GO 67, 1938); por. *sztryfla* ‘pończocha, skarpeta’ (Steffen 160)

sztyma, sztema ‘głos wyborczy’, niem. *Stimme*: *Toć jo tak mocno prosiułem i rozmaziałem, żebyšta wasza sztyma łoddali na numer psiantnasty, a tu jek dostałem telegram ło wyniku wyboru, to mi aż w gambie łustało* (GO 1, 1925); *Sztemy dostali łod różnych deodek polskich i renegatów, fejn, i tero co ich tam Poloki łobchodzo* (GO 73, 1933), por. *sztyma* ‘głos; głos wyborczy’ (Steffen 161)

szulmistrz ‘nauczyciel’, niem. *Schulmeister* ‘belfer, bakałarz’: *Pewnie dostał dobrze na łapa, że mók dać wydrukować te blaciki i dać je rozdawać przez szulmistrzów* (GO 1, 1925); *Cytosz tedy, że szulmistrzów postali na zielono trawka, sottyssom i wójtom łodebrali turzandy...* (GO 88, 1933)

szurek ‘chłopiec, łobuziak’, niem. *Schurke* ‘łotr, łajdak, drań’: *Rychtyk jek do matego szurka, a nie jek do chłopa zdolnego do łozanka i pod wojsami* (GO 102, 1931); *Bocza jeszcze, jek bułem szurkam, a mój łojczulek zaczął czytać „Gazeta”, jek jó pon Liszewski załožuł* (GO 77, 1936); *Jeżeli joł to bacza jeno kochane szuroczki z Królewca, że mocno braczny mi je nowy cylinder* (GO 94, 1937); *To nie żodno sztuka, to potrafi każdy szurek chłóremu styna zisi przy nocholu* (GO 73, 1933); niem. *szurek* ‘chłopiec’ (Steffen 161)

szwajsfusy ‘pocące się nogi’, niem. *Schweissfuss*: *A przy tam żyli długo, nie dostali na nogach ani guzów, ani hineratógów i szwajsfusów tyż ni mnieli* (GO 197, 1937)

szwengel, niem. *Schwengel* ‘wahacz, żuraw’: *Zabzierajo jim bodaj szwengle łod pump, tak że nie mogo sia łumyc* (GO 211, 1925)

szykowy ‘przystojny, ładny, porządny, zręczny’, niem. *Schick*: *Żoł mi buło mojego stanu kawalirskiego i chociaż tam byli szykowe dziewczaki, to jednak*

psianknie im podziankowołem za ta łaska i wyjechałem na gody... pod Wartemborkiem (GO 1, 1925); *Gospodyni staro sia jek może, żebym wyglondot szykownie i nie zblamirował naszymi zioski Łapki* (GO 94, 1937); *Ale kupiłby sobie jeki majontek szykowny tak łód 3000 morgów i gospodarowałbym na niam* (GO 94, 1937); *Ło mojam łozenku to ci napisza, jeno patrz, żebym znalazł bziotka do szyku* (GO 94, 1937); *Mosz wej tero take szykowne myto – wdzianczuła sia...* (GO 197, 1937), por. szyk 'zręczność; elegancja, wytworność' (Steffen 162)

szymfować 'wygadywać, wymyślać, wyrzekać', niem. *schimpfen*: *Tan chłop nietylko potrafi szymfować na Polaków ale i jojka znosić* (GO 211, 1925)

szynkfaz 'łada w szynku, na której stała beczka z piwem', niem. *Schenk* 'szynkarz, karczmarz', *Faß* 'beczka', też por. *Schenke* 'szynk, gospoda, karczma': *...chlapnęli przy szynkfasie każdy półkwaterek śmierdziuchy i rozeszli się* (GO 274, 1927)

tank 'czołg', niem. *Tank*: *Italioki mają tanki, kanony i eroplany, ale ni mają kuraży* (GO 250, 1935); *Zostazi szwiger fotra w tynie i łucieko do wrogów* (GO 250, 1935)

tora 'brama', niem. *Tor* 'brama', też *Tor* 'głupiec, prostak': *Bo wszystkie przygłupki z ostprajsów pytają się o tego tora kajzera. Ale ja się wcale nie pytam o kajzera – odpowiadam – jeno o bramę* (GO 40, 1928)

turma 'wieża', niem. *Turm*: *Najgorzej jest z tą turmą!* (GO 171, 1928), por. *turma* 'ts' (Steffen 171)

tynta 'atrament', niem. *Tinte*: *A wiesz Ty, co to znaczy słowo „Wulpyng”? Ty tego napewno nie wiesz, bo ja wej też nie wiem (to możemy sobie podać ręce, boś ty też głupi! przypisek Kuby), bo to słowo jest staropruskie, a starzy Prusacy nam żadnego słownika, tj. leksykona nie zostawili, bo oni niemieli ani pióra, ani tynty, ani papieru, ani maszyny do drukowania...* (GO 203, 1928), por. *tynta* 'ts' (Steffen 171)

tyntorek 'kałamarz', niem. *Tintenfass*: *I jeden i drugi mają rację, bo kto naju będzie teraz bronił w tym budynku, co to się nazywa Landstag i w którym sobie postowie tyntorki rozbijają o grube mózgownice?* (GO 141, 1928), por. *tyntorek* 'ts' (Steffen 171)

umsztelować 'zaangażować się', niem. *anstellen*: *Umsztelowało się gwoł ludzi, jedni za strachu że straco sztela, drudzy aby przez to sztela dostać* (GO 88, 1933)

unterhozy 'kalesony', niem. *Unterhose*: *...zaczęły się trząść galoty czyli unterhozy i zaczęli wrzeszczeć w niebogłoty, co to za rajbry są te Polaki* (GO 171, 1928)

vaterland 'ojczyzna', niem. *Vaterland*: *Błaty mniemnieckie jek by były topentane, zawsze psiso to szkołach tak, jekby cały Vaterland mniot się jutro zawalić* (GO 102, 1931)

welować ‘głosować’, niem. wählen: *Dlaczego wyśta wciurcy nie poszli welować?* (GO 1, 1925), por. *welować* ‘wybierać przez głosowanie; głosować’ (Steffen 180)

welunek ‘głosowanie’, niem. Wahlen: *Po tych welunkach, cośta tak okrutnie fest spali albo siedzieli u matki za szorcami...; Musza Woma poziedać, że chocam sia z tych welunków najadoziut, to jenak tyle sia nie naśmiałam, jek przed welunkami a osoblizie z wiców...* (GO 1, 1925), por. *welunek* ‘wybory, głosowanie’ (Steffen 180)

wertyk ‘szafa do bielizny’ niem. Wertyko: *...tobym mogli sobzie zachy kup-sić, toża, klajtszafa, wertykow i szeslong!* (GO 197, 1937), por. *wertykół, wertków* ‘szafa do bielizny z otwartą nadstawką, często z lustrem w nadstawce’ (Steffen 180)

westka ‘kamizelka’, niem. Weste: *Wystrojulem sia jek na wizyta do jekego ministra, w lakerki, buksy w kreski, szaro westka w dwa rzandy, kutawej, szlips co sia nazywo „plejstron” (nie plajzdrajstwo), kołnierzyk z rogami, wygolulem sia, włosy wyglancowalem pomadó i na czorny bindfodzie przyziesiulem sobzie szkietka na jeno łoko co sia nazywo „monokel”* (GO 81, 1939)

wic ‘dowcip, anegdota’, niem. Witz: *Musza Woma poziedać, że chocam sia z tych welunków najadoziut, to jenak tyle sia nie naśmiałam, jek przed welunkami a osoblizie z wiców, które fabrykował mój froint i kupfersztecher Maksek tođ hejmadienstu* (GO 1, 1925); *Niechtórne gazety robziut teź wice primaaprilisowe* (GO 102, 1931); *Za to, zem zrobziut wica?* (GO 152, 1938); *But ton bodoj dobry kumpel do wypitki i potraiuł dobre wice łopoziedzieć* (GO 73, 1933); *Opowiadałem wice, gruchałem jak gołabek, przewracałem oczy, wzdychałem, ścisakałem jej rączki pod stołem itd.* (GO 51, 1928)

winszować ‘życzyć sobie’, niem. wünschen: *Winszują Woma, żeśta szwanta przeżyli, że Woma gwiozdór włożuł wszystko, cośta sobzie winszowali, żeśta wszystka sznaptucha...* (GO 1, 1925)

woszta ‘kielbasa’, niem. Wurst: *...tođ tych kaczków, gulonów, gajsi i wosztów...* (GO 1, 1925); *...od różnych wosztów...* (GO 102, 1931); *Tam dało malowane jajki, woszta i kucha* (GO 94, 1937); *Buta, jek łobziecotem, woszta psieczona z rybów morskich, syr, wczorajsze colty...; Jekem ta woszta potokneli bziało, to sia Jandrysoziu lepsi zrobziuto i dostał insi humor.; To tođ ta woszta z ryby – mózi; Jandrys jekoś po ty woszczie gamba skrzyziut, ale gospodyn timerziedziata...* (GO 156, 1939), por. *woszta* ‘kielbasa’ (Steffen 183)

wtrajbować ‘przynosić, przyganiać’, niem. treiben ‘pędzić, gnać, przyganiać’: *No, ale to noma dzisioj zorgów nie wtrajbuje* (GO 77, 1936); *Noma to jednak zorgów wtrejbuwać nie brakuje* (GO 22, 1925); *A że klejdy takie krótkie nosi, to mi cale zorgów nie wtrajbuje* (GO 263, 1927)

wyglancować ‘nabłyszczyć’, niem. *glänzen* ‘błyszczyć, połyskiwać, świecić’: ...*włosa wyglancowałem pomadą i na czorny bindfodzie przyziesiułem sobie szkiełka na jeno toko co sia nazywo „monokel”* (GO 81, 1939), por. *glans* pot. ‘potysk nadawany niektórym przedmiotom’, np. obuwiu, wyrobom metalowym, stpol. *glanc* ‘blask, piękność’ (Karszniewicz-Mazur 144)

wypucować, niem. *putzen* ‘wyczyścić, wystroić’: ...*a pewnikam inszych cytelników tyż wypucował* (GO 81, 1939)

wyrejzować ‘wyjechać’, niem. *Reise* ‘podróż’: *Gdybym do Woju nie psisoł, tobyśta pewnikam jeszcze pomyśleli, że Wasz kochany Kubolek tyż został wyrejzowany w nieznanie* (GO 110, 1939)

wyrychtować ‘wyszukować, skierować do kogo’, niem. *richten*: *Dziankuja Woma najserdeczniej za listki, chtóreście do mnie po mojam wyzdrozeniu wyrychtowali* (GO 259, 1933)

wyszuderować ‘wykształcić, wystudiować’, niem. *studieren*: *Tak to sia wyszuderowali, że nawet taki znany psieśni nie mogli* (GO 102, 1931), por. *wyszuderować* ‘wykształcić na wyższej uczelni’, *wyszuderować się* ‘ukończyć studia wyższe’ (Steffen 190)

zacha ‘rzecz’, niem. *Sache*: ...*tobym mogli sobie zachy kupsić, toża, klajtszafa, wertykow i szeslong!* (GO 197, 1937); ...*i jeszcze zachy kupsić* (GO 197, 1937); ...*że ma insze ważniejsze zachy do wsodzanie* (GO 67, 1938); *Pon redaktor jenak napsisoł mi, że w take zachy sia nie bazi i nie chce „zadzierać” z wdowami chtórneby potam mnie nie dostali* (GO. 296, 1937)

zafodrować ‘zająć’, niem. *fordern*: *Wejdziesz do jeki restauracyji, to za bziółego zafodrujó psiańc trojoków, a w Wartemborku jeno trojak* (GO 67, 1938); *W drodze zaczęlim sia wadzić z cugfirerem, żeby noma łoddot psieniądze abo plac łobzorgował, a gdy tego ni mok, tom zafondrowali, żeby noma co nojmi kupsiuł za nasza fatyga w wagonie restauracyjnym łobziat* (GO 67, 1938); ...*zaraz zafodrował szklanę wody, bo mu się niewarto zrobiło* (GO 290, 1927); *Zafodrowołem sobie tedy psiwko i czekom* (GO 81, 1939), por. *fodrować* ‘zająć, domagać się; stawiać cenę’ (Steffen 35)

zakałter, niem. *Sack* ‘worek, torba, miech’, *Hauer* ‘rębacz’, *hauen* ‘ciąć, lać, bić, rąbać, siekać’: ...*i wstawic w panoptykum plebiscytowem, tak jak pan gehajmrat von Jerin to zrobił z pałkami, któremi my bić mieliśmy biednych zakałterów niemieckich podczas absztymunku* (GO 263, 1927)

załre ‘kwas’, niem. *Sure*: ...*po mniamniecku załre gurkencajt* (GO 211, 1925)

zblamirować ‘skompromitować, ośmieszyć’, niem. *blamieren*: *Gospodyni staro sia jek może, żebywm wyglondot szykownie i nie zblamirował naszy zioski Łapki* (GO 94, 1937); ...*trasznie się zbamirowała...* (GO 274, 1927), por. *blamerować* ‘blamować. kompromitować. ośmieszać’ (Steffen 8)

zesel 'fotel', niem. *Sessel*: *Gorąco było do diochla, to ściągnęli nasze zakłady i lusiedlim wygodnie w zesle* (GO 156, 1939)

zesztyftować 'złożyć, zebrać, zafundować', niem. *stiften*: *Leży tam gwoź roboty i myśla, że pon redaktor nimo tak letko, żeby wciurko zeszyftować* (GO 250, 1935)

zofa 'kanapa', niem. *Sofa*: *Łusiotem sia po angelsku na zofa i czekom* (GO 81, 1939)

zoka 'skarpetka', niem. *Socke*: *Łod gospodarza wziotem trocha psieniandy na nowe lakierki, zoki i rankaziczki, a łod pona redaktora spodziewam sia też trocha gotówki, żeby móc godnie reprezentować...* (GO 94, 1937); *...jekkbyšta dwa pary zoków toblekli...* (GO 132, 1925), por. *zoka* 'skarpetka' (Steffen 203)

zoki 'pończochy': *...pomimo tego, że miała zrzętą dobrego chłopa, który kupował jej klejdy, modne zoki (pończochy) i wszystko co tylko zechciała* (GO 289, 1927)

zorga 'kłopot', niem. *Sorge*: *No, ale to noma dzisioj zorgów nie wtrajbuje* (GO 77, 1936), *Noma to jednak zorgów wtrejbować nie brakuje* (GO 22, 1925); *A że klejdy takie krótkie nosi, to mi cale zorgów nie wtrajbuje* (GO 263, 1927)

zorgować 'troszczyć się, kłopotać', niem. *Sorge*: *A mianowicie wy bziałki i frejlenki zorgujta o to, ażeby waju brutkany i mężowie gazetę zapisali* (GO 263, 1927); *O to ja już będę się zorgował* (GO 141, 1928), por. *zorgować* 'dbać, starać się, troszczyć się' (Steffen 203)

zorta 'marka, gatunek' niem. *Sorte*: *Choć tedy August psiut wciurko, co mu przed gamba przyszło, to jenak mniot łon 3 marki czy zorty zina, chłórne psiut najchantni* (GO 36, 1938); por. *zorta* 'gatunek, rodzaj' w l. mn. 'manatki, przybory, sprzęt' (Steffen 203)

zycher 'pewność', niem. *Sicher*: *Dopsiero na energiczna konferencyja łobziecot pon redaktor, że dycht zycher bandzie godanie moje w tam tygodniu* (GO 67, 1938); *Na kongres pojechalim tak: kupsilim sobzie na banosie w Łolstynie bibliety tam i nazot, żeby być zycher, gdybym mieli wpaść pomniandy zbójce abo broń Boże przepsić trojaki z kumplami i nie dostać sia do domu* (GO 67, 1938)

*

Przedstwione w słowniku pożyczki niemieckie, wyekscerpowane ze stylizowanych na gwarę warmińską felietonów *Kuba z pod Wartemborka gada* i *Gotlib z pod Jańsborka stawny politykier z Mazur gada...* drukowanych w „Gazecie Olsztyńskiej” w latach 1925–1939, są niejednolite pod względem stopnia przyswojenia do języka polskiego, używanego dawniej na Warmii. Można wśród nich wydzielić różne rodzaje zapożyczeń¹¹, wyrazy przejęte w wyniku adaptacji fonetycznych i fonetyczno-graficznych, jak też leksemy przystosowane do polszczyzny gwarowej pod względem słowotwórczym i fleksyjnym.

¹¹ Por. W. Cyran: *Mechanizm zapożyczania wyrazów w języku polskim*. „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”. T. XX, 1974, s. 23–37.